

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 17 ● ΜΑΡΤΙΟΣ 1979 ● ΑΔΑΡ 5739

אקומה נא ואסוכבה בעיר בשוקים וברחבות
אבקשה את שאהבה נפשי

«Θά πεταχθῶ, θά σηκωθῶ. Στήν πόλιν θά γυρίσω. Θά πά-
ρω τὰ σοκκάκια καί τίς ροῦγες. Θ' ἀναζητήσω ὃ,τι ἀγάπησε
ἡ ψυχὴ μου...»

Ἄ. Ἀσμ. 3:2
(Ἐλεύθερη μετάφρ. Γ. Ἐλιγιό)

ΠΡΟΣ ΚΑΘΕ ΑΝΘΡΩΠΟ ΠΟΥ ΠΙΣΤΕΥΕΙ ΣΤΑ ΙΔΑΝΙΚΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ

Τό Κεντρικό Ίσραηλτικό Συμβούλιο απέστειλε τήν παρακάτω ἐπιστολή σέ διαφόρους πνευματικούς ανθρώπους, δημοσιογράφους καί γενικά παράγοντες τῆς κοινῆς γνώμης τῆς χώρας μας:

«Θά μᾶς ἐπιτρέψετε νά θέσουμε ὑπ' ὄψι σας ἓνα θέμα πού ἐνδιαφέρει τό σύνολο τῆς Ἀνθρωπότητος, τίς σημερινές ὅσο καί τίς μελλοντικές γενιές:

Τήν 31 Δεκεμβρίου 1979 λήγει στή Δ. Γερμανία ἡ προθεσμία γιά τή δίωξι τῶν ἐγκληματιῶν τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου.

Ἔτσι ἀπό τήν 1η Ἰανουαρίου τοῦ ἐπομένου χρόνου οἱ Ναζιστές ἐγκληματίες πολέμου - αὐτοί πού ἐξόντωσαν τόν πληθυσμό στό Δίστομο, στά Καλάβρυτα, αὐτοί πού ἔκαψαν τήν Κάνδοανο, αὐτοί πού δολοφόνησαν 6 ἑκατομμύρια Ἑβραίους, αὐτοί πού ὁμαδικά ἐξόντωσαν τόν πληθυσμό τῆς Οὐκρανίας, αὐτοί πού τόσα ἐγκλήματα ἔκαναν σ' ὅλα τά μέρη τῆς Οἰκουμένης - θά μποροῦν νά βγοῦν ἀπό τό σκότος τῆς ἀνωθυμίας, ὅπου τούς ἔχει καταδικάσει ἡ παγκόσμια συνείδησις, στό προσκήνιο καί ἴσως καί νά... ἐπαίρωνται γιά τά ἐγκλήματά τους! (Ὅπως συνέβη πρόσφατα στή Γαλλία μέ τή συνέντευξι τοῦ Λουί Νταρκιέ ντέ Πελλεπουά, ἀρμοστοῦ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βισύ γιά τίς ἐβραϊκές ὑποθέσεις).

Βέβαια, ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι 30 καί πλέον χρόνια μετὰ τό Ὀλοκαύτωμα εἶναι ἴσως δύσκολο στίς δικαστικές ἀρχές νά ἀπονεύουν Δικαιοσύνη, γιατί καί οἱ μάρτυρες ἐκλείπουν καί ἡ μνήμη ἀμβλύνεται. Ἀπό τήν ἄλλη, ὅμως, πλευρά καί ἡ εὐκολη καί ἀτιμώρητη παραγραφή αὐτῶν τῶν ἐγκλημάτων κατὰ τῆς Ἀνθρωπότητος εἶναι ἄκρως ἐπικίνδυνη καί μπορεῖ αὐριο νά δημιουργήσῃ νέα ἐγκλήματα κατ' αὐτῆς τῆς ἰδίας τῆς πολιτισμένης κοινωνίας, πού ἐπέτρεψε τήν ἀτιμωρησία τῶν προηγουμένων.

Πιστεύουμε καί ἐλπίζουμε ὅτι θά συμφωνήτε μαζί μας ὅτι στά πολιτισμένα κράτη δέν μπορεῖ νά ὑπάρξῃ παραγραφή γιά ὁμαδική ἐξόντωσι πληθυσμῶν, γιά γενοκτονία πού ἐγίνε προμελετημένα βάσει κρατικῆς πολιτικῆς. Ὁ Θεός ἢ ὁ φυσικός θάνατος τοῦ ἐνόχου εἶναι οἱ μόνοι πού μποροῦν νά παραγράψουν παρόμοια ἐγκλήματα.

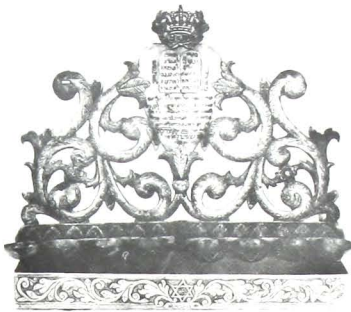
Εἶναι ἴσως ἐνδεικτικό τῆς σοβαρότητος τοῦ θέματος ὅτι καί ὁ ἴδιος ὁ Καγκελάριος Σμίτ, μιλώντας στή Συναγωγή τῆς Κολωνίας, στίς 9 Νοεμβρίου 1978 (ἐπέτειο τῆς τραγικῆς «Νύχτας τῶν Κρυστάλλων»), ζήτησε σχετικά τήν ἀποψι τῶν Ἑβραίων, «τῶν γειτόνων μας» (κυρίως τῶν Πολωνῶν) «γιά μιά ἀπόφασί μέ τήν ὁποία οἱ κυριώτερες ἠθικές ἀρχές εἶναι ἐπόμενο νά συγκρουσθοῦν».

Ἐπιπλέον ἡ προσπάθεια ἀναβιώσεως τοῦ Ναζισμοῦ, πού τελευταίως τόσα πολλά κρούσματα παρουσιάζει παγκοσμίως, ἴσως δέν εἶναι ἀσχετῇ μέ αὐτή τήν ἀναμενόμενη παραγραφή.

Μέ τίς σκέψεις αὐτές θά θέλαμε νά σᾶς παρακαλέσουμε ὅπως μέ τά γραπτά σας καί μέ ἄλλες ἐνέργειες, πού ἐσεῖς θά κρίνετε εὐστοχες, διαφωτίσετε τήν κοινή γνώμη καί ζητήσετε νά μὴν ὑπάρξῃ παραγραφή γιά τίς δολοφονίες τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου, πού ὀφείλονται σέ πολιτική ὁμαδικῆς ἐξοντώσεως πληθυσμῶν.

Ἡ ἔκκλησις, πού περιέχεται σ' αὐτή τήν ἐπιστολή, ἀφορᾷ καί ἀπευθύνεται καί σέ κάθε καλοπροαίρετο ἄνθρωπο, ὅπουδήποτε κι' ἂν βρίσκεται, σέ ὁποιαδήποτε θρησκεία κι' ἂν πιστεῖ, ὅπουδήποτε χρώματος κι' ἂν εἶναι, σέ ὁποιαδήποτε φυλή κι' ἂν ἀνήκῃ. Καί φυσικά ἀπευθύνεται σέ ὅλους τοὺς συμπατριῶτες Ἕλληνες, μιά κι' ἐδῶ γεννήθηκαν τά ἰδανικά τῆς ἀνθρωπιάς πού στηρίζουν τίς βάσεις τῆς πολιτισμένης Ἀνθρωπότητος.

Ἡ ἐπιστολή αὐτή πρέπει, ἀναμφισβήτητα, νά προβληματίσῃ τόν κάθε ἄνθρωπο πού θέλει νά εἶναι ἐλεύθερος.

Ἡ Ἰσραηλιτική Κοινότης Ἰωαννίνων εἶναι μία ἀκόμη ἀπὸ τῆς παλιᾶς Κοινότητος πού σβήνουν μετὰ τὸ τέλος τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου. Ἀπὸ τοὺς 2.000 Ἑβραίους, πού ὑπῆρχαν προπολεμικά ἐκεῖ, ἔχουν μείνει τώρα 70 περίπου. Τὰ ἄρθρα πού ἀκολουθοῦν ἔχουν σκοπὸ νὰ ξανασυνδέσουν στὴ μνήμη μας τὰ ὅσα χάθηκαν. Κι' αὐτὰ εἶναι πολλὰ...

ΓΙΑΝΝΕΝΑ: Μιά Ρωμανιότικη ἢ Ρωμέϊκη Κοινότητα

Σήμερα ζοῦν στὰ Γιάννενα λίγοι Ἑβραῖοι, τὰ ὑπολείμματα τῶν γηγενῶν Ἑβραίων πού ζοῦσαν ἐκεῖ ἀπὸ παλαιστὰτους χρόνους. Αὐτοὶ οἱ Ἑβραῖοι εἶναι πολὺ λίγο γνωστοὶ στὸ πλατύτερο κοινὸ καί, ἰδιαίτερα, στοὺς Ἑβραίους ἀπὸ ἄλλες περιοχές.

Ἡ πρώτη ἐγκατάστασή τους στὰ Γιάννενα ἀνάγεται στοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Οἱ ἱστορικοὶ τοὺς ἀποκαλοῦν **Ρωμανιότες** (Romaniot) διότι, αὐτοὶ οἱ Ἑβραῖοι εἶναι οἱ πρόγονοι τῶν Ἑλλήνων Ἑβραίων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, πού ἐγκαθιδρύθηκε τὸν τέταρτο μετὰ - Χριστιανικὸ αἰώνα. Τὸ τυπικὸ τῶν προσευχῶν τους ἀκολουθεῖ τὸ Σεφεραδικὸ Τυπικὸ. Γλωσσικά καὶ πολιτιστικά, ὅμως αὐτοὶ εἶναι πλήρως ἐξελληνισμένοι - ἐξ οὗ καί ἡ ὀνομασία τους **Ρωμανιότες Ἑβραῖοι** (Romaniot Jews).

Οἱ Βυζαντινοὶ Ἕλληνες μὲ ὑπερρφάνεια αὐτοαποκαλοῦνται **Ρωμαῖοι**, μία ὀνομασία πού ἀνάγεται στὴν ἐποχὴ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, γνωστῆς τότε μὲ τὴν ὀνομασία τῆς **Ἀνατολικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας**. Ὄταν στὴν ἐξουσία τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἀνῆλθε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας (288 - 337 μ.Χ.), οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀκόμα ὑποταγμένοι στὴ Ρώμη.

Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἡ λέξη Ρωμαῖοι ἔχασε τὴν ἀρχικὴ τῆς σημασία, ὅμως, πολλοὶ Ἕλληνες ἐξακολουθοῦν καί ἀποκαλοῦνται Ρωμαῖοι, μία ὀνομασία πού ἐπέζησε ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Κάποιοι σύγχρονος Γιαννιώτης μοῦ ὑπενθύμισε πρόσφατα ἓνα λαϊκὸ τραγούδι πού σήμερα τραγουδεῖται στὴν Ἑλλάδα. Ἐνας στίχος τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ λέει: «**Ρωμῖὸς ἀγάπησε Ρωμιά**». Μοῦ ὑπενθύμισε, ἐπίσης, μία ἄλλη λαϊκὴ ἔκφραση, τὴ λέξη **Ρωμέϊκο**, πού πηγάζει πάλι ἀπὸ τὴ λέξη Ρωμῖός. Ὄταν δύο Ἕλληνες διαφωνοῦν γιὰ τὴν πολιτικὴ κατάσταση τοῦ τόπου τους, ὅπως συχνὰ διαφωνοῦν, θὰ ἀκούσετε τὸν ἓνα νὰ λέει στὸν ἄλλο:

«**Ἔτσι θὰ φτιάξεις τὸ Ρωμέϊκο;**»

Οἱ γονεῖς μου ἀποκαλοῦσαν τὴ μητρικὴ μας γλῶσσα, τὴν ἐλληνικὴ δημοτικὴ γλῶσσα, πού μιλοῦσαμε στὸ σπίτι **Ρωμέϊκα**. Σήμερα, ὁ ὅρος Ρωμῖὸς συχνὰ ἐναλλάσσεται μὲ τὸν ὅρο Ἕλληνας. Ὄταν δὲ ὁ σπουδαῖος σύγχρονος ποιητὴς Γιάννης Ρίτσος χρησιμοποιοῖ τὸν ὅρο αὐτὸ στὸ περίφημο ποίημά του «**Ρωμιόσυνη**», ἡ λέξη αὐτὴ ἐκφράζει τὸν Ἕλληνισμό ὑπὸ τὴν ἀνώτερη μορφή του.

Πάρα πολλὰ ἔχουν γραφεῖ γιὰ τοὺς ἰσπανόφωνους ἐξορίστους Ἑβραίους, τοὺς ὁποίους ὁ Σουλτάνος Βαγιαζίδ ὁ Β' προσκάλεσε τὸ 1492 νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴν τότε Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία του. Ὁ αἰνιγματοῦς Γιοσέφ Νεχαμά μόνον, ἔχει γράψει ἑπτὰ τόμους γιὰ τὴν ἱστορία τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης! Δὲν συμβαίνει, ὅμως, τὸ ἴδιο καί μὲ τὴν ἱστορία τῶν ἐλληνοφώνων Ἰσραηλιτικῶν Κοινοτήτων. Ἀπὸ καιρὸ σέ καιρὸ ἴσως δημοσιευθεῖ κάποιο ἄρθρο σέ ἓνα περιοδικό, πού περιγράφει τὰ ἔθιμα κάποιων γιορτῶν, ὅπως γιορταζόταν σέ αὐτές τῆς κοινότητες. Αὐτές οἱ κοινότητες, παρόλους τοὺς ἀγριούς διωγμούς πού ὑπέστησαν κατὰ καιροὺς, τῆς διαδοχικῆς ἐπιθέσεως ξένων ἐπιδρομέων, τοὺς πολέμους, καθὼς καί τὸ πρόσφατο Ὀλοκαύτωμα, κατόρθωσαν νὰ ἐπιζήσουν. Μέχρι σήμερα, ὅμως, δὲν ὑπάρχει καμμία ὁλοκληρωμένη ἱστορία γιὰ ὁποια-

δήποτε ἀπὸ αὐτές τῆς ἐλληνοφώνων Κοινοτήτες, ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς πρώτης ἐγκαθιδρύσεώς τους στὸν ἐλληνικὸ χώρο μέχρι τὴ σύγχρονη ἐποχὴ.

Οἱ **Ρωμανιότες ἢ ἐλληνοφῶνοι Ἑβραῖοι** διαφέρουν ἱστορικά, πολιτιστικά, γλωσσικά καί, μέχρις ἐνός σημείου, λειτουργικά (ὁπωσδήποτε στοὺς λειτουργικοὺς ὕμνους καί τῆς μελωδίας) ἀπὸ τοὺς ἰσπανοὺς Σεφεραδίμ πού κατέφυγαν, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰώνα, στὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. Κατ' ἀρχήν, οἱ Ρωμανιότες Ἑβραῖοι ἔζησαν στὸν ἐλληνικὸ χώρο χίλια καὶ πλέον χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἀφιξὴ τῶν Σεφεραδίμ! Ἡ ἱστορία τους στὸν ἐλληνικὸν Χερσονήσου δὲν εἶναι ἀπλῶς μεγαλύτερη ἐκείνης τῶν Σεφεραδίμ τῆς Θεσσαλονίκης.

Σὰν Ἑβραῖοι πού ζοῦσαν στὴ Διάσπορα χρειάστηκε πρῶτα νὰ προσαρμοσθοῦν μὲ τὴν εἰδωλολατρικὴ Ἑλλάδα, ἔπειτα μὲ τὸ Βυζαντινὸ Χριστιανισμό, ἀργότερα μὲ τοὺς Βενετούς, τοὺς Σέρβους, τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Νορμανδοὺς ἐπιδρομείς, (πού προϋπῆρξαν τῆς μακροχρόνιας τουρκικῆς κατοχῆς): ὅλους δηλ. ἐκείνους πού ἀγωνίσθηκαν γιὰ νὰ κερδίσουν κάποιο ἐλληνικὸ κομμάτι γῆς. Οἱ ἱθαγενεῖς ἐλληνοφῶνοι Ἑβραῖοι ἐξησαν, συνεπῶς, κάτω ἀπὸ

μία συνεχή έναλλαγή καθεστώτων, πού συχνά απέιλησαν αυτή την ίδια τους φυσική ύπαρξη.

Ίστορική σημασία

Μετά τή θλιβερή και άνησυχητική μείωση του άνθρωπίνου δυναμικού των άλλοτε πολυάριθμων έλληνοφώνων κοινοτήτων, πού ύπήρχαν διάσπαρτες σέ όλην τήν έλληνική έπικράτεια, έγινε άκόμη περισσότερο έπιτακτική ή άνάγκη γιά τήν καταγραφή τής Ιστορίας τής Κοινότητας των Ίωαννίνων, τής σπουδαιότερης Ρωμανιώτικης κοινότητας πού άκόμη έπιζει.

Μόνο δύο Ρωμανιώτικες κοινότητες έπιζούν σήμερα σέ όλη τήν Έλλάδα: ή Χαλκίδα και τά Γιάννενα. Ή Άρτα, μία άλλη πόλη στήν ίδια περιοχή, ήταν άλλοτε ή έδρα μιάς άκόμη Ρωμανιώτικης Κοινότητας - σθενά συνδεόμενη μέ τήν Κοινότητα Ίωαννίνων. Όχι μόνο λόγω τής μικρής άποστάσεως πού τίς χωρίζει αλλά, κυρίως, εξαιτίας τής γλωσσικής μεταξύ τους συγγένειας, τής όμοιότητας των ήθών και έθίμων και του τελετουργικού τυπικού τους. Αυτό μάς τό έπιβεβαιώνουν δύο βιβλία πού διασώζονται: τό πρώτο είναι ένα βιβλίο του «Περκέ - Άβώτ» και τό δεύτερο τό «Μιντράς Σίρ - Άσσιρίμ», (Άλληγορική επεξήγηση του Άσματος Άσμάτων). Αυτά τά βιβλία εξεδόθηκαν στή Θεσσαλονίκη, κατά τόν 19ο αιώνα, και στόν εξώφυλλο ύπάρχει ή παρακάτω σημείωση: «Κέ - Μινάγκ Γιάννενα Βέ - Άρτα», (σύμφωνα μέ τό τυπικό Ίωαννίνων και Άρτας). Δυστυχώς, ή Κοινότητα Άρτας έπαψε νά ύπάρχει μετά τήν καταστροφή του β' παγκόσμιου πολέμου.

★ Ή Πάτρα, πρωτεύουσα τής Άχαίας, ένα όμορφο λιμάνι στή βόρειο Πελοπόννησο, από όπου απέπλευσαν χιλιάδες Έλληνο - Έβραίοι μετανάστες γιά τή Νέα Υόρκη στίς άρχές του είκοστου αιώνα, είχε, επίσης, μία Ρωμανιώτικη Κοινότητα μέ μεγάλη ιστορία. Οι έβραϊκές έπιγραφές πού ύπάρχουν στήν τοπική έκκλησία τής Αγ. Άναστασίας μαρτυρούν ότι οι Έβραίοι ζούσαν στήν Πάτρα από τους άρχαίους χρόνους. Ή ταξιδιώτης **ραββίνος Βενιαμίν από τήν Τουδέλα**, πού περιόδευσε τήν Έλλάδα κατά τό δεύτερο ήμισυ του δωδέκατου αιώνα, αναφέρει πώς τότε ζούσαν στήν πόλη πενήντα Έβραίοι. Τόν δέκατο έκτο αιώνα οι Σεφαραδίμ και οι Έσκεναζίμ ίδρυσαν στήν Πάτρα ανεξάρτητες Συναγωγές. Τόν δέκατο έβδομο αιώνα κατά τή διάρκεια του Τουρκο - Βενετικού πολέμου οι Έβραίοι διέφυγαν από τήν πόλη γιά νά ξαναεπιστρέψουν μετά τό 1715, όταν άποκαταστάθηκε και πάλι ή τουρκική κυριαρχία. Κατά τόν πόλεμο τής Άνεξαρτησίας τής Έλλάδας (1821 - 1829) ή Ίσραηλιτική Κοινότητα Πατρών έπαψε νά ύπάρχει: ξαναδρύθηκε τό 1905. Τό 1940, λίγο πρίν από τή γερμανική κατοχή, ζούσαν στήν Πάτρα 337 Έβραίοι. Τό 1947, 152 διασωθέντες Έβραίοι επέστρεψαν στή γενέτειρα πόλη τους. Σήμερα, ύπάρχουν μόνο δύο έβραϊκές οικογένειες.

Ή νέα γενιά μετά τήν άπελευθέρωση (Φωτογραφία πρò 25ετίας).

★ Ή Χαλκίδα, ή παραθαλάσσια πρωτεύουσα τής Εύβοιας είχε, επίσης, μία Ρωμανιώτικη Κοινότητα πολύ πρίν από τήν έγκατάσταση των Σεφαραδίμ στήν Όθωμανική Αυτοκρατορία. Ή Βενιαμίν από τήν Τουδέλα συνάντησε εκεί 250 Έβραίους, οι περισσότεροι από τους όποιους ήσαν έμποροι. Γενικά, οι έμποροι τής Χαλκίδας ήσαν βαφείς και κατασκευαστές μεταξωτών ύφασμάτων. Έχουμε και μία άλλη μαρτυρία γιά τήν παρουσία των Έβραίων στή Χαλκίδα πρίν από τό διωγμό των Έβραίων τής Ισπανίας: μία έβραϊκή έπιγραφή από κάποια ταφόπετρα, πού ήταν έντοιχισμένη στήν πύλη των τειχών τής πόλεως, και πού φέρει τή χρονολογία 5086 (1326 μ.Χ.). Πολύ λίγοι Σεφαραδίμ ήρθαν νά έγκατασταθούν στή Χαλκίδα και, συνεπώς, ή Κοινότητα διατήρησε τίς παλιές Ρωμανιώτικες παραδόσεις της. Τό 1940 ζούσαν στή Χαλκίδα 350 Έβραίοι, από τους όποιους οι 170 επέζησαν του Όλοκαυτώματος. Σήμερα εξακολουθούν και ζουν σέ αυτή τήν άρχαία πόλη περί τους 100 Έβραίους.

Ή μεγαλύτερη Έβραϊκή Κοινότητα

★ Τά Γιάννενα ήταν πάντοτε ή **πιό αντιπροσωπευτική Ρωμανιώτικη κοινότητα τής Έλλάδας**. Καί τούτο γιά πολλούς λόγους. Κατ' άρχήν τά Γιάννενα ήταν άνέκαθεν ή **πιό πολυάριθμη Έβραϊκή Κοινότητα** πού άκολουθούσε, στό σύνολό της, τίς Ρωμανιώτικες παραδόσεις. Οι **πιό ήλικιωμένοι Γιαννιώτες** καυχώνται ότι κατά τήν ένδοξη περίοδο τής άλλοτε Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, τόν 19ο και 17ο αιώνα, στά Γιάννενα ζούσαν περί τους 7.000 Έβραίοι. Κατά τά πρώτα χρόνια του είκοστου αιώνα ό έβραϊκός πληθυσμός τής πόλεως μειώθηκε στίς 4.000, ενώ στά τέλη τής πρώτης δεκαετίας του αιώνα ύπήρχαν 3.000 Έβραίοι. Μετά τό Βαλκανικό Πόλεμο του 1913, είχαν παραμείνει στήν πόλη περί τά 2.000 άτομα. Οι υπόλοιποι είτε έγκαταστάθηκαν στήν Άθήνα είτε μετανάστευσαν στήν Άμερική και τήν Παλαιστίνη. Τό 1940, ακριβώς πρίν από τή ναζιστική κατοχή, ζούσαν στά Γιάννενα 1950 Έβραίοι. Έξακολουθούσε, δηλαδή, νά είναι ή μεγαλύτερη Ρωμανιώτικη κοινότητα τής Έλλάδας.

Άπό όλα τά παραπάνω, ίσως **πιό σπουδαίο είναι** τό γεγονός ότι οι Γιαννιώτες **επιγίγες συνέχισαν** νά τηρούν τίς Ρωμανιώτικες παραδόσεις τους στά μέρη όπου έγκαταστάθηκαν. Όσοι έγκαταστάθηκαν στήν Άθήνα ίδρυσαν τή δική τους Γιαννιώτικη Συναγωγή στήν όδό Μελιδώνη, ακριβώς άπέναντι από τή Σεφαραδική Συναγωγή. Οι Γιαννιώτες

εμιγρής που εγκαταστάθηκαν στη Νέα Υόρκη έχτισαν, υπό την ηγεσία του Γεωυά Καλχαμιά, δική τους Συναγωγή στη Brooke Street, 280, στην περιοχή της Lower East Side. Αυτή η Συναγωγή λειτουργεί μέχρι σήμερα. Πιο πρόσφατα ανεγέρθηκε μία καινούργια Συναγωγή, γνωστή ως Marleton Synagogue στο Bensonhurst, Brooklyn, για την εξυπηρέτηση των Γιαννιωτών Έβραίων που εγκαταστάθηκαν στο Brooklyn. Εκείνοι που έφυγαν για την τότε Παλαιστίνη ίδρυσαν δική τους Ρωμανιώτικη Συναγωγή στην Ίερουσαλήμ, γνωστή ως Beth Avraham και Ohel Sarah Synagogue.

Κέντρο του Λεβάντε

Η Έβραϊκή Κοινότητα Ίωαννίνων έθεωρείτο πάντοτε σαν τό σπουδαιότερο Ρωμανιώτικο κέντρο του **Λεβάντε** (της Ανατολής). Μέχρι τό 1910 τό εμπόριο της πόλεως ήταν αποκλειστικά στά χέρια των Έβραίων. Ο αείμνηστος Έλληνας Καθηγητής, Νικόλαος Α. Βέης (Bees) υποστήριξε ότι ή οικονομική άνθηση και ή έκπολιτιστική σημασία της Ρωμανιώτικης Κοινότητας Ίωαννίνων κατέστησε αυτή **τό σημαντικότερο έβραϊκό κέντρο του Λεβάντε**. Υπήρξε ή

πρωτοπόρος Κοινότητα που αποτελείτο από γηγενείς ελληνόφωνους Έβραίους. **«Αυτό τό έβραϊκό κέντρο των Ίωαννίνων»**, έγραφε ο Βέης τό 1921, **«υπάρχει αδιάκοπα επί της ελληνικής γής μία και πλέον χιλιετηρίδα!»**

Επισκέφθηκα την Ισραηλιτική Κοινότητα Ίωαννίνων τέσσερις φορές πριν από τον β' παγκόσμιο πόλεμο. Τά Γιάννενα είναι πόλη όπου γεννήθηκαν και οι δύο γονείς μου καθώς και οι παππούδες μου. Έμαθα πολλά από τους γονείς μου κατά τά πρώτα παιδικά μου χρόνια, γύρω από την ιστορία αυτής της Κοινότητας. Επισκέφθηκα τά Γιάννενα όχτώ φορές μετά τον πόλεμο και έντυπωσιάσθηκα πάρα πολύ από την ανάπτυξη της πόλεως. Άκόμα πιο αξιοσημείωτο, όμως, είναι τό γεγονός ότι καθ' όλους αυτούς τους αιώνες, παρόλες τίς κατοχές και τούς πολέμους, παρόλες τίς μεταβολές των καθεστώτων και των κυρίαρχων, που σέ διάφορες περιόδους επέδωξαν τό βίαιο προσηλυτισμό των Έβραίων προς τίς έκάστοτε ηγέτιδες θρησκείες, οι Γιαννιώτες Έβραίοι εξακολουθούν και παραμένουν πιστοί στην πίστη τους σαν όρθόδοξοι Έβραίοι, ακολουθώντας τίς Ρωμανιώτικες παραδόσεις τους.

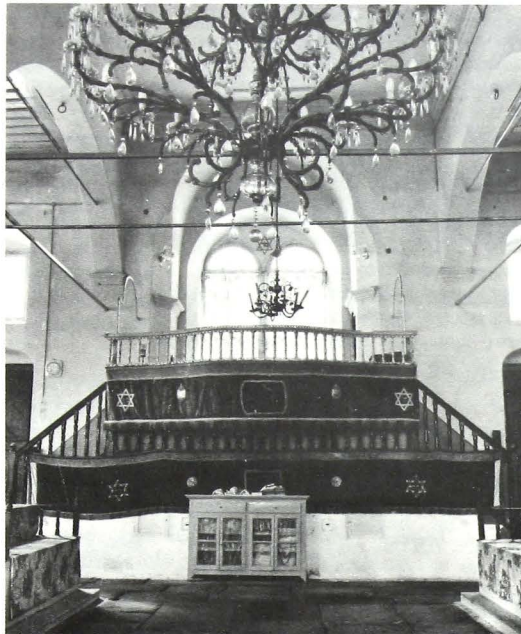
DR. RACHEL DALVEN

Οι τελειόφοιτοι της 6ης τάξης Δημοτικού της Alliance στά Γιάννενα 1933. Οι δάσκαλοι από άριστερά: Σαρτάσης (δάσκαλος ελληνικών), Άχάμ Μπενσιών (Έβραιοδιδάσκαλος), Άχάμ Ντάβος (Έβραιοδιδάσκαλος), ο διευθυντής της Alliance Πιτσιόν, Άδάμος Παρθενίου (δάσκαλος ελληνικών), Μωϋσής Μάτσας (δάσκαλος ναλλικών) και Παππής (δάσκαλος Έλληνικών).

ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΑ ΕΒΡΑΪΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

‘Η έβραϊκή Κοινότητα τῶν ‘Ιωαννίνων¹, μέχρι τό 1944, ὡς τή χρονιά πού χάθηκαν τραγικά τά έννέα δέκατα ἀπ’ τίς δυό χιλιάδες ψυχές της, ἤ-ταν — οἰκονομικά καί πνευμα-τικά — ἡ πιό ἀνθηρή ἀπ’ ὅλες τίς έβραϊκές Κοινότητες τῆς ‘Ελλάδας, ἀν ἐξαιρέσουμε τήν πολυάνθρωπη μέχρι τότε πα-ροικία τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ ‘Εβραῖοι ἐμφανίζονται ἀνάμε-σα στούς πρῶτους κατοίκους τῆς πόλεως² καί βρίσκονται σέ ἀκμή κατά τά τελευταῖα χρόνια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτο-κρατορίας. ‘Ο Αὐτοκράτωρ ‘Ανδρόνικος Β’ ὁ Παλαιολό-γος εἶχε παραχωρήσει στούς ‘Εβραίους τῶν ‘Ιωαννίνων (1319) τήν προνομίαν νά κα-τοικοῦν στήν πόλη μέ ὅλες τίς ἐλευθερίες καί τά δικαιώματα τῶν ἄλλων κατοίκων³.

*Τό Τεβά,
ὅπως
εἶναι σήμερα
στό Κάσλ,
στό Κάστρο.*

Στόν πρῶτο αὐτό έβραϊκό πληθυσμό προστέθηκαν ἀρ-γότερα καί πολλές οἰκογένειες ‘Ισπανοεβραίων πού ἔφυ-γαν γιά νά σωθοῦν ἀπό τούς θρησκευτικούς διωγμούς τοῦ Φερδινάνδου καί τῆς ‘Ισαβέλλας (1492)⁴.

Οἱ ‘Ισπανοεβραῖοι, στίς πόλεις τῆς ‘Ελλάδας πού κυρίως κατέφυγαν (Θεσσαλονίκη, Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη κ.ά.) ἀφομοίωσαν τέλεια τούς παλιούς ἐλληνίζοντες ‘Εβραίους, γιατί ἦταν περισσότεροι ἀριθμητικά κι εἶχαν κι ἕναν πολιτισμό ἀνώτερο. Στά Γιάννινα ὅμως ἔγινε τό ἀντί-θετο: Οἱ παλιοί κάτοικοι, πού μιλοῦσαν τήν ἐλληνική γλῶσ-σα τοῦ τόπου κι εἶχαν τίς δικές τους παραδόσεις, τά ἐλλη-νόρρυθμα ἤθη καί ἔθιμά τους, ἀπορρόφησαν τούς και-νούργιους φυγάδες⁵. Διατηρήθηκε ἔτσι μιὰ ἐλληνίζουσα έ-βραϊκή Κοινότητα πού διαφύλαξε ἐπί αἰῶνες τό δικό της λαογραφικό χρῶμα⁶.

‘Η ζωή τῶν ‘Εβραίων στά Γιάννινα ἦταν ἀδύνατο νά μὴν ἔχει ὑποστεί — στό διάβα τῶν αἰῶνων — τήν ἐπίδραση τοῦ ἐλληνικοῦ χριστιανικοῦ περιβάλλοντος. ‘Η ἴδια πολλές φο-ρές μεταχείριση Χριστιανῶν καί ‘Εβραίων ἀπό τούς Τούρ-κους κατακτητές τῆς πόλεως, ἡ κοινή τύχη στούς δύσκο-λους καιρούς τῆς δουλείας, ἡ ἴδια, ἡ γιαννιώτικη, ἐλληνική γλῶσσα, πού μιλοῦσαν στό σπίτι καί στή δουλειά, ἔφεραν σέ συχνή συνάφεια τόν ἕνα λαό μέ τόν ἄλλο. Πολλά λαο-γραφικά στοιχεῖα δανείστηκαν οἱ γιαννιώτες ‘Εβραῖοι ἀπ’ τούς ‘Ελληνες. Τά «διαβατήρια ἔθιμα» (γέννηση, γάμος, θάνατος), τά ζόρκια, οἱ παροιμίες, τά μοιρολόγια, ὁ τρόπος πού ἐκδύλωναν τή χαρά στίς γιορτές τους, ἡ οἰκογενειακή καί κοινωνική συγκρότηση, ἡ κατοικία, οἱ τέχνες, εἶχαν φα-νερή τήν ἐλληνική ἐπίδραση. Τά λογιῆς λογιῆς ἔθιμα, οἱ θρησκευτικές καί λαϊκές παραδόσεις, πού ξεχωρίζαν ἀπό

τά ἔθιμα τῶν ἄλλων έβραϊκῶν κοινοτήτων, διατηροῦνταν ἀρκετά έντονα ὡς τίς μέρες μας⁷.

‘Η χωρίς προηγούμενο ὅμως τραγική καταστροφή, πού οἱ ἀπαίσιοι Οὐννοὶ προξένησαν στ’ ἀνυπεράσπιστα κι ἀ-θῶα θύματά τους, ἐπέφερε καί τόν ἀπότομο καί σχεδόν ὁ-λοκληρωτικό ἀφανισμό ἑνός ἀνεκτίμητου λαογραφικοῦ θησαυροῦ. Δέν χάθηκαν μόνχα οἱ ‘Ανθρωποὶ, πού ἀποτε-λοῦν τή ζωντανή πηγή κάθε λαογραφικοῦ στοιχείου, μά ρημάχτηκαν καί τά γραπτά καί ἄλλα μνημεῖα⁸. ‘Ιερὸ χρέος στή Μνήμη τῶν ἐκατοντάδων προσφίλων νεκρῶν καί μαρ-τύρων μᾶς ἐπιβάλλει νά κάνουμε ὅ,τι μπορούμε γιά νά σω-θοῦν ἀπό τή Λήθη ἡ ψυχὴ κι ἡ δημιουργικότητα τῶν βασα-νισμένων προγόνων μας.

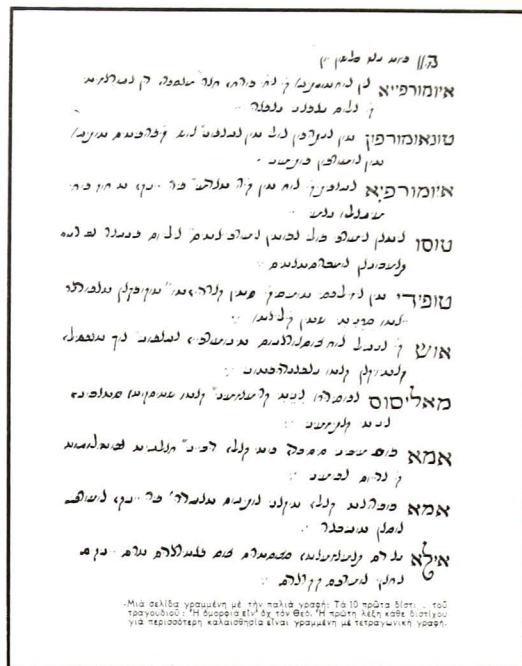
Τά τραγούδια πού δημοσιεύουμε δείχνουν ἕνα κομμάτι ἀπὸ τή ζωή τῶν ‘Εβραίων στά Γιάννινα κατά τούς τελευ-ταίους αἰῶνες. ‘Η ἰδιорρυθμία τῶν τραγουδιῶν δέν βρί-σκεται μόνχα στήν ἐξωτερική τους μορφή (γραμμένα μέ έβραϊκό ἀλφάβητο), οὔτε στό περιεχόμενό τους, πού πρ-αγματεύεται θέματα θρησκευτικά, ἄλλά γιατί τά δσματα τοῦτα ἦταν πρωτότυπα δημιουργήματα ντόπιων κι ἀγνώ-στων ποιητάρηδων, γιατί εἶχαν γίνει κτῆμα τοῦ λαοῦ καί τραγουδιόνταν μέ κατάνυξη κι ἀνάταση ψυχῆς ἀπὸ μικρούς καί μεγάλους καί γιατί εἶχαν τήν ἴδια ἱερή ἀξία μέ τά καθαυ-τό έβραϊκά. Τά μάζεψαν οἱ παλιοὶ φαλτάδες καί τά καταχώ-ρησαν σέ χειρόγραφες συλλογές ἀνακατεμένα μέ ἄλλα κα-θαρῶς έβραϊκά τραγούδια, πρωτότυπα κι αὐτά, πού μονά-χα ἐδῶ στήν ‘Ηπειρο τραγουδιόνταν στίς διάφορες θρη-σκευτικές γιορτές καί οἰκογενειακές τελετές. ‘Εχουν ὅλα τή δική τους μουσική, ἐπηρεασμένη φανερὰ ἀπὸ τούς ру-θμούς τῶν ἡπειρωτικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν.

Σε μία τέτοια χειρόγραφη συλλογή από ανέκδοτα έβραϊκά ἄσματα ἀνέγνωσα καὶ τὰ δημοσιευόμενα ἑλληνικά τραγούδια. Τὸ χειρόγραφο ἀνήκει στὴ βιβλιοθήκη τῆς Ἱερᾶς Συναγωγῆς⁹, ἔχει 120 σελίδες διαστάσεων 14x19 ἐκ. καὶ περιέχει 45 περίπου ἑβραϊκά ἄσματα κι' ἀνάμεσά τους τὰ ἑλληνικά. Πολλὰ ἑβραϊκά τραγούδια καὶ τρία ἑλληνικά φέρουν σὲ ἀκροστιχίδα (τὸ πρῶτο γράμμα κάθε στροφῆς) τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ¹⁰. Ὁ συλλογέας χρησιμοποιοῖ περισσότερο τὴν καθαρὴ τετραγωνικὴ ἑβραϊκὴ γραφὴ καὶ μιά ζυγερὴ μαῦρη μελάνη. Στὴ σελίδα 5 μέσα σ' ἓνα ἀνθέμιο διαβάζουμε τὴ χρονολογία 5613 (δηλαδή 1853). Εἶχα σχεδὸν τελειώσει τὴ μελέτη, ὅταν ἔλαβα ἓνα παρόμοιο χειρόγραφο ἀπὸ τὸ συμπολίτη Ἱερουργό κ. Γεσουλὰ Ἰσχακί, ἐγκατεστημένον τὴν εἰς τὸ Detroit τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Εἶναι κατὰ 17 χρόνια νεώτερο ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τῆς Ἱ. Συναγωγῆς (χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 5630). Ὁ ἀντιγραφέας στὸ νεώτερο χειρόγραφο δείχνει λιγότερη καλλιτεχνικὴ διάθεση στὴ γραφὴ καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα εἶναι ἀπρόσεχτος ἢ διορθώνει ἀτεχνὰ τὶς λέξεις πού δὲν πολυκαταλαβαίνει. Ἡ παραβολὴ ὅμως τῶν δύο χειρογράφων μᾶς βοήθησε στὴν ἀνάγνωση τῶν σκοτεινῶν σημείων. Τὸ οὐσιαστικότερο κέρδος εἶναι διὰ τὸ νεώτερο χειρόγραφο βρήκαμε τέσσερα τραγούδια πού δὲν περιεῖχε ἡ παλιότερη συλλογὴ.

Γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε πληρέστερα τὰ δημοσιευόμενα λαϊκά ἑλληνικά τραγούδια τῶν Γιαννιωτῶν Ἑβραίων κρίνω ἀναγκαῖο νὰ κάνω τὶς παρακάτω παρατηρήσεις:

Ὅπως καὶ στὴν ἀρχὴ ἀνέφερα, οἱ Ἑβραῖοι στὰ Γιάννινα ἀποτελοῦσαν μιά ἑλληνίζουσα Κοινότητα μὲ ὁρισμένες λατρευτικὲς συνήθειες (minhagim) πού δὲν συναντιοῦνται σὲ ἄλλες Κοινότητες (ἐκτός ἀπὸ τὴν Ἄρτα καὶ Πρέβεζα). Στὶς θρησκευτικὲς π.χ. λειτουργίες καὶ τὶς οἰκογενειακὲς τελετὲς ἔψαλλαν πολλὰ ἄσματα πού δὲν περιλαμβάνονται στὰ κοινὰ προσευχητάρια πού προμηθεύονταν ἀπὸ τὴ Δύση (Βενετία, Λιβόρνο, Βιέννη). Τὰ ἄσματα αὐτά (Piyoutim, Pizmonim) ἦταν συνθέσεις ντόπιων ραββίνων καὶ καταχωροῦνταν σὲ χειρόγραφα βιβλία¹¹.

Ἐνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ καὶ ξεχωριστὸ γνώρισμα εἶναι καὶ τοῦτο: Χρησιμοποιοῦσαν τὴν κοινῶς ὀμιλουμένη ἑλληνικὴ γλῶσσα μῆσα στὴ Συναγωγῇ, στὸ κήρυγμα (dīgouch) καὶ στὴν ἐρμηνεία ἢ στὴν κατὰ λέξη μετάφραση τῶν ἑβραϊκῶν προσευχῶν, ὥστε νὰ γίνουν κατανοητὲς σὲ ὅσους πιστοὺς ἤξεραν νὰ διαβάζουν ἀπλῶς τὰ ἑβραϊκά κείμενα, χωρὶς ὅμως νὰ καταλαβαίνουν τί λένε. Χρησιμοποιοῦσαν ἐπὶ πλέον τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὡς «ἀδόμηνην». Ἀναπέμπονταν ὕμνοι καὶ προσευχές ἑμμετροὶ ἢ στὸν πεζὸ λόγο, ἑλληνικά, πού προέρχονταν ἀπὸ μεταφρασμένο ἑβραϊκὸ κείμενο ἢ ἀπὸ πρωτότυπο ἑλληνικὸ ἄσμα¹². Τὰ πρωτότυπα θρησκευτικὰ ἑβραϊκά ἄσματα πλάθονταν ἐδῶ στὰ Γιάννινα ἀπὸ γραμματισμένους κι' εὐφυεῖς νέους στιχοπλόκους τὸν καιρὸ πού ἦταν τῆς μόδας νὰ κυκλοφοροῦν ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ὅλο καὶ καινούργια «στιχοπλάκια» (στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰώνα)¹³. Ὅπως εὐκόλα μπορεῖ τὸ ἀναγνώστη νὰ παρατηρήσει, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ τραγούδια πού δημοσιεύουμε εἶναι συρραφῇ διστίχων. Ἀξιοπρόσεχτο εἶναι πῶς τὸ χειρόγραφο μὲ τοὺς ἑβραϊκοὺς ὕμνους, πού φυλάσσεται στὸ Δημοτικὸ Μουσεῖο καὶ χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν 17ον αἰῶνα, δὲν περιέχει κανένα ἑλληνικὸ τραγούδι. Τὰ χειρόγραφα, πού βρίσκουμε τὰ ἑλληνικά τραγούδια, εἶναι γραμμένα στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ δεχτοῦμε μὲ βεβαιότητα πῶς, στὸ χρονικὸ διάστημα πού χωρίζει τὶς δύο συλλογές, στὴν περίοδο πού Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι ἀκόμα ἐπλάθαν καὶ τραγουδοῦσαν τὰ γιαννιώτικα στιχοπλάκια, δημιούργησαν καὶ οἱ συντοπίτες τοὺς Ἑβραῖοι τὰ δικά τους τραγούδια¹⁴. Βρί-

σκουμε ἄλλωστε σ' ἓνα δίστιχο μιά ἀψευδὴ μαρτυρία γιὰ τὴ σύνθεσή του

Στοὺς πεντακόσιους δεκαοχτὼ ὅπου ἐμεῖς μετροῦμε. εἶναι ἡ χρονολογία 5518 πού ἀντιστοιχεῖ στὸ ἔτος 1758.

Τὸ περιεχόμενο τῶν τραγουδιῶν: Παρ' ὅλην τὴ φανερὴ ἐπίδραση τοῦ λεκτικοῦ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν γενικότερα καὶ τῆς μορφῆς τῶν γιαννιωτικῶν διστίχων εἰδικότερα, τὰ ἑβραϊκά τραγούδια πραγματεύονται θέματα θρησκευτικά. Εἶναι τραγούδια ἠθικά ἢ γνωμικά στὰ ὁποῖα βλέπουμε μιά βαθειὰ προσήλωση στὴν ὀρθόδοξη ἑβραϊκὴ πίστη, ὕμνολογία τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, πού θυμίζει τοὺς Ψαλμούς, προτροπὴ γιὰ ἐγκράτεια, ταπεινοφροσύνη καὶ μετάνοια, σὰν ἀντίλαλος τῶν Προφητῶν, ἀναζήτηση τῆς θεϊκῆς δικαιοσύνης κι' ἐναντίωση καὶ προσμονὴ τῆς μέλλουσας ζωῆς. Κάποτε ὅμως τὸ τραγουδιστὴς ἀναμετράει τὶς παρωπίδες τοῦ Μωσαϊκοῦ καὶ Ταλμουδικοῦ Νόμου γιὰ νὰ ρίξει μιά ματιά στὴ φύση (τώρα οἱ μπαξέδες ἀνθισαν) καὶ στὴ γυναῖκα (ἡ ὁμορφιά εἶν' ὄχι τὸν Θεό). Στὸ τελευταῖο αὐτὸ τραγούδι ὁ ποιητὴς ξεχνιέται καὶ παρασύρεται σὲ μιά δεξιότεχνη περιγραφὴ τῆς γυναίκας πού ποθοῦσε. Μερικὰ τραγούδια εἶναι διηγηματικά καὶ ἀναφέρονται σὲ σπουδαῖα γεγονότα τῆς Βίβλου (ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου, ἡ Θυσία τοῦ Ἰσακ, ἡ ἱστορία τῆς Ἑσθήρ, ὁ Βασιλέας Δαβὶδ, ἡ παράδοση τῶν δέκα ἐντολῶν).

Τελειώνοντας ὀφείλω νὰ ὑπενθυμίσω σ' ἐκείνους πού ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ ἑβραιοελληνικά τραγούδια, πῶς, ἐκτός ἀπὸ τὰ 16 ἔμμετρα τραγούδια πού βρήκαμε στοὺς δύο κώδικες, εἶναι γνωστά κι' ἄλλα τραγούδια καὶ θρῆνοι, ἀπὸ μετάφραση κάποιου ραββινικοῦ ὕμνου ἢ ἑβραϊκοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ. Εἶναι ἀκόμα πιθανόν καὶ σὲ ἄλλες ἑλληνοεβραϊκὲς κοινότητες τῆς Ἑλλάδος νὰ τραγουδιόνταν παρόμοια ἢ ἄλλα τραγούδια. Ἀξίζει νὰ γίνῃ μιά σχετικὴ ἐρευνα.

ΙΩΣΗΦ Μ. ΜΑΤΣΑΣ

1. Ἀριθμοῦσε παλιότερα πάνω ἀπὸ 3.000 ψυχές.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΠΟΥΡΙΜ

(ὁμορφο τραγούδι γιά τό συμπό-
σιο τοῦ Πουρίμ)

1. Κίνα γλώσσα νά μιλήσεις,
θάματα νά μολογήσεις,
κοιμισμένους νά ξυπνήσεις,
μέ κρασί νά τούς μεθύσεις.

ΤΩΡΑ ΟΙ ΜΠΑΧΤΣΙΕΔΕΣ ΑΝΘΙΣΑΝ

(Ὅμορφο τραγούδι σ' ἑλληνική γλώσσα)

1. Τώρα οἱ μπαχτσίεδες ἀνθισαν κι εἶναι ὅλοι ἀνθι-
σμένοι
κι ἐμένα ἡ καρδούλα μου εἶναι πολύ κλεισμένη.
2. Πῆρα κλειδί καί πάσκισα ν' ἀνοίξω τήν καρδιά μου
καί τὰ ριζα στή θάλασσα τὰ ντέρτια τὰ δικά μου.
3. Καί μέγα σιάρτι ἔβαλα, μ' ἔνα καλό ξιφτέρι,
νά γράψω λόγια νόστιμα σέ τοῦτο τό δεφτέρι.
4. Καί νά' ναι λόγια νόστιμα καί νά' ν' καί τιμημένα
κι' ἀπό τίς στράτες τοῦ Θεοῦ νά μή' ναι σπαραγγμέ-
να.
5. Στούς πεντακάσιους δεκοχτώ ἀπό ἡμεῖς μετροῦμε,
Ἄδάρ καί Μάρτης ἦτουνε καί κάτσαμαν νά πιούμε*.
6. Καί στό κρασί τό πιάστηκε κι εἶναι δουλειά μιγάλη,
ἅμα θαρρεῦω στόν Θεό, ποῦ νά 'βγῶ σέ κιφάλι;
7. Παρακαλῶ σε Γιαραμπή, θέ μου καί ποιγητή μου,
γύρισέ μου τή γνώση μου σάν ἤμουν στήν ἀρχή
μου.
8. Τί θελα γράψω παίνεσες πουλλές γιά τ' ὄνομά σου,
νά σέ πηνέσουν ὁ ντουηγιάς κι ὅλα τὰ πλάσματά
σου.
9. Καί τί μπορῶ ἐγώ νά εἰπῶ καί τί νά μολογήσω;
πού ἐγώ εἶμαι χῶμα ἀπό τή γῆς καί κεῖ θελα γυρί-
σω.
10. Ὅσο πού ζῶ καί βρίσκομαι χρωστώ νά σέ πηνέσω,
μέ τήν ψυχή, μέ τήν καρδιά, ὅσο κι ἄν ἐμπορέσω.
11. Καί τήν ἡμέρα τρεῖς φορές χρωστώ νά προσκυνή-
σω
σάν τό λιοντάρι ν' ἀντρεϊφθῶ, αὐγή γιά νά ξυπνή-
σω.
12. Καί νά δοξάσω τόν Θεό μέ τὰ θαυμάσματά του,
πού κάνει λησμονήματα μ' ὅλα τὰ πλάσματά του.
13. Τό βράδου παίρνει τίς ψυχές, λογιούνται ἀπεθαμέ-
νοι,
καί τήν αὐγή ὅλοι ξυπνοῦν κανεῖς δέν ἀπομένει.
14. Πρέπει νά τόν δοξάζουμε, πόχει νιμιστοσύνη,
ὁπού μᾶς παίρνει τίσ ψυχές καί πίσω μᾶς τσί δίνει.
15. Δίνει καί στά πιτούμινα ἀπέικαση καί γνώση,
γι' αὐτό λαλεῖ ὁ πετεινός μπιργιού νά ξημιρώσει.
16. Ἀνοίγει μάτια τῶν τυφλῶν καί σκῶνει τσοῦς γυρ-
μένους
καί ντεῖ μέ ρούχα τσοῦς γυμνοῦς, τσοῦς παραπονε-
μένους.
17. Κί' οἱ προφητάδες ἔφριξαν πάνω σέ τούτ' τήν κρί-
ση.
Δέν εἶν' κανένας ἀνθρωπος ὁπού νά τό γρικῇσει.
18. Παρά ἀφέντης ὁ Θεός πού ξαίρει τὰ κρυφά μας,
μᾶς δίνει σ' τοῦτον τόν ντουηγιά σάν τὰ καμώματά
μας.
19. Θελα γυρίσω στόν Θεό μέ ὀλην τήν καρδιά μου,
νά μ' συμπαθήσει ὁ Θεός ὅλα τὰ κρίματά μου.

2. Φᾶτε, πιέτε καί μεθᾶτε
καί πολύ χαροκοπάτε.
Τόν Θεό μή λησμονᾶτε,
τή λευτεριά του μολογᾶτε.
3. Ὅρφανούς μή λησμονᾶτε,
καί μεράδια προβοδάτε.
Πλούσιους καί φτωχοῦς καλνᾶτε,
ὅλοι τό Θεό παινᾶτε.
4. Ὅμπρός ὁχ τή βαρεματιά του
ἔφτιασε τή γιαιτρεϊγιά του,
καί βασιλεψε ἡ σμυρτιά του,
νά βρεθῇ γιά λευτεριά ἰου.
5. Ἡ Ἑστέρ ἡ τιμημένη
καί ἡ μοσκοαναθρεμμένη
• δέ λέει ποῦθ' εἶν' γεννημένη,
γιατ' ἔστ' εἶν' παραγγιλλμένη.
6. Ὄντας βῆκε τό φιρμάνι
τοῦ Ἀμάν τοῦ ντουσιμάνη,
στέλνει τόν Ἀθάχ νά πάνει,
γιά νά κάμει ἕνα ντιρμάνι.
7. Τό Μορντεχάι πάει νά ρωτήσῃ
καί μέ ρούχα νά τόν ντύσει.
Δέν τὰ δέχτη μέ τήν κρίση,
μόν' τό Γισραέλ νά γλίσαι.
8. Ἡ Ἑστέρ ἡ τιμημένη
τρεῖς ἡμέρες νηστημένη,
στά βασιλικά ντυμένη
καί στίς σκλάβες 'κουμπημένη.
9. Τό βασιλιά πάει νά καλέσει
γιά νά τόν περικαλέσει.
Στό κρασί νά τόν πλανέσει,
στά ποδάρια του νά πέσει.
10. Πῆρε καί τόν ντουσιμάνη
νά τόν ἔχει στό μεϊντάνι.
Τίποτας δέν τ' ἀναβάνει,
γιά νά μ' δέν κρυφτῇ νά πάνει.
11. Ὁ βασιλιάς ἀπάν' τό πιεῖ του
ρώτησε σάν τήν τιμή του
τήν Ἑστέρ, τ' εἶναι δική του.
Βάνει κι ὁ Ἀμάν τ' ἀφτί του.
12. Τ' εἶναι Ἑστέρ τό θέλημά σου;
Μ' σό βασιλεῖο χάρισμά σου.
Νά σοῦ γίνει ὁ ριτζιά σου,
ὅ,τι θέλει ἡ καρδιά σου.
13. Ἡ Ἑστέρ μέ φρονιμάδα,
μέ μεγάλη νοστιμάδα,
τ' ἀπ' λογήθηκε ἀράδα,
εἶχε στήν καρδιά πικράδα.
14. Ἑστ' νά ζήγεις βασιλιά μου,
αὔριο κάνω τό ριτζιά μου
στήν καλέστρα, στόν ὄντά μου.
Νά 'ναι κι ὁ Ἀμάν σιμά μου.

15. Ὁ Ἀμάν μέ τή χαρά του
κί'νε, πάει στὸν ὄντά του,
τὸ Μορντεχάι ἡῦρε ὀμπροστά
του
καί τοῦ σκάνιασε ἡ καρδιά του.

16. Κί'νε, πάει σκανιασμένος
καί παινιέται ὁ μουντζωμένος
πού'ναι κι αὔριο καλισμένος
τῆς Ἑστέρ ἀγαπημένος.

17. Φούρκα τοῦ εἶπανε νά φτιάσει,
τὸ Μορντεχάι νά κριμάσει,
Ἐκαμε ἡ καρδιά του χάξι.
Τίποτας δέν τὸ λογιάζει.

18. Πῆρε ἡ νύχτα νά νυχτώσει.
Χάνει ὁ βασιλιάς τή γνώση.
Ὕπνο δέ μπορεί νά τσακώσει.
Τί χρωστάει νά πληρώσει.

19. Κράζει: Φέρτε τὰ χαρτιά μου
κι ἀναγνώστε τα ὀμπροστά μου,
γιά νά ἰδῶ τ' εἶν τα χρεγιά μου,
πού μου τρόμαξ' ἡ καρδιά μου.

20. Ἐκεῖ βρέθηκε γραμμένη
καί πολύ φανερωμένη,
καλοσύνη καμωμένη
καί δέν ἦταν πλερωμένη.

21. Κοίταξε ὁλόγυρά του
κι ἔκαμε τὸ ρῶτήμά του.
Ἐλαχε ὁ Ἀμάν σιμά του
ἐπιάστη μέ τὸ εἶπημά του.

22. Εἶπε μέ τή συλλογή του:
ἡ τιμὴ εἶναι δική του.
Κι ἔρριξε ὅλην τή βουλή του,
νά στολίσει τὸ κορμί του.

23. Τοῦ εἶπε ὁ βασιλιάς, τὴν κρίση
νά τὴν κάμει, μὴν ἀργήσει.
Τὸ Μορντεχάι νά στολίσει
κι ὁ Ἀμάν νά διαλαλήσει.

24. Πάει τὸν ἡῦρε νηστημένον
καί μέ τὸ σακκί ντυμένον
καί στή στάχτη καθισμένον
καί στὸ δάκρυ πινιγμένον.

25. Τοῦ εἶπε: Ἐλα νὰ καβαλικάψεις
ἦρθε ἡ ὥρα ν' ἀφιντέψεις
ὅλα νὰ τὰ ξινιτέψεις
ὅ,τι θέλεις νὰ γυρέψεις.

26. Τοῦ εἶπε: Γύρε νὰ πατήσω
καί μολάκι νταγιαντήσω
δυνατά νὰ σέ ζουπήσω
ὅσο πού νὰ σέ τσακίσω.

27. Ἐσκυψε ὁ Ἀμάν τὴν πλάτη
καί τοῦ λέει: Ἐλα πάτει.
Καί τὸ δάκρυ ἀπὸ τὸ μάτι
τόδωσε πολὺ φουρσάτι.

28. Ὁ Μορντεχάι ὁ καβαλλάρης
κι ὁ Ἀμάν ὁ χισμιτσιάρης.

29. Ὁ Μορντεχάι ὁ στολισμένος.
Κι ὁ Ἀμάν ὁ θλυπημένος
πάει στὸ σπῖτι του ἀμπωγμένος
καί πολὺ συλλογισμένος.

30. Ἦρτανε μέ γληγουράδα
τὸν ἐσῆκουσαν ἀράδα
καί στὰ μάτια εἶχε παννάδα
καί μεγάλη σκοτεινάδα.

31. Πάεισε εἰς τὸ σγιαφέτι
καί τοῦ κάνουνε ραγέτι
κι ἡ καρδιά του εἶχε σικλέτι
καί μεγάλο κασαβέτι.

32. Ὁ βασιλιάς ἀπάν' τὸ πιεῖ του
ρῶτησε σάν τὴν τιμὴ του.
Τὴν Ἑστέρ, τ' εἶναι δική του,
τὴν ἀγάπησε ἡ ψυχὴ του.

33. Τ' εἶν' Ἑστέρ τὸ θέλημά σου;
Μισὸ βασιλεῖο χάρισμά σου.
Πές μου τ' ἔχεις στὴν καρδιά
σου
γιά νὰ κάμω τὸ ριτζι σου.

34. Κίνησε ἡ Ἑστέρ νὰ κρίνει
καί κουσουρί δέν ἀφήνει.
Μέ τὰ μάτια δάκρυ χύνει.
Γλέπει ὁ βασιλιάς, δέν πίνει.

35. — Ποιανοῦ ἀπὸ τὸν ταῖφά μου
πούλησα ἐγὼ τὸ ραγιά μου;
Πές μου τὸν ἐδῶ κοντά μου
τί μου σκάνιασε ἡ καρδιά μου.

36. — Τοῦτος πού'ναι ἐδῶ σιμά σου
δέν τὸν γνοιάζει στή ζημιὰ σου
καί σοῦ πῆρε τὴν καρδιά σου
νά χαλάσει τὸ ραγιά σου.

37. Βάνει κι ὁ Ἀμάν τ' ἀφτί του,
κι ἔχασε ὅλο τὸ κρασί του.
Φανερώθηκε ἡ πουμπή του,
κι ἔχασε ὅλην τὴν τιμὴ του.

38. Ὁ βασιλιάς πάει νὰ γλιντήσει,
στὸ μαχτοσέ νὰ σιργιανίσει.
Συλλογιέται μέ τὴν κρίση
τὰ φερμάνια νὰ γυρίσει.

39. Ἐκεῖ γλέπει дуὸ κοντά του.
κόφτουν τὰ μυρωδικὰ του.
Τοῦ Ἀμάν τὰ παιδιά του
καί τοῦ σκάνιασε ἡ καρδιά του.

40. Κίνησε, ἦρτε σκανιασμένος
καί πολὺ βαλαντωμένος.
Κι ὁ Ἀμάν ἦταν πεσμένος,
Στὴν Ἑστέρ ἀκουμπημένος.

41. Πέφτει νὰ τὴν προσκυνήσει
τὴ ζωγὴ του νὰ τοῦ γλίσει.
Ὅμπιργιού νὰ τὴν τηρήσει
τοῦ εἶπαν θελα τὴν πατήσει.

42. Ἦρτανε τὰ κρίματά του,
σκέπασαν τὰ πρόσωπά του,
ἔδωσαν τὴ μαρτυριά του:
Φούρκα στέκει στὸν ὄντά του.

43. Μέ τὴν πῆχyu μιτηρμένη
γιά τὸ μόσκο ὀρντινιασμένη
κι ἔμεινε μπαταλιασμένη,
κι ὅπως νὰ μᾶς πεῖς νὰ γένει.

44. Ὁ βασιλιάς εἶπε τὴν κρίση,
μέσ' τὴ φούρκα νὰ φοφήσει,
κρεμασμένος ν' ἀναλύσει
πᾶσα ἕνας νὰ τὸν φτύσει.

45. Τὸν ἡκρέμασαν τὸ σκύλο
μέσ' τὴ φούρκα σάν τὸ ξύλο.
Γίνηκε τὸ θέλημα του
καί τοῦ μέρωσε ἡ καρδιά του.

46. Ὁ Μορντεχάι γίνη βιζίρης
καί στὸ βίὸ του νοικοκυρὴς.
Χάρηκε τὸ βιλαέτι.
Ἦταν τοῦ Θεοῦ ἰκμέτι.

47. Ἐγραψαν τὰ ἱκιμέτια,
τάστειλαν στὰ βιλαέτια:
Οἱ Ὀβραῖοι νάν' γλιτωμένοι
καί οἱ ὀχτροὶ μας σκοτωμένοι.

48. Θέ μου τὰ θαμάρματά σου
μολογᾶνε τὰ παιδιά σου
καί δοξάζουν τ' ὄνομά σου
καί πηνοῦν τὴν ἀντρεϊγιά σου.

49. Ὅποιος εἶπε νὰ μᾶς σώσει
αὐτὸς χάθηκε ὡς τὴ σώση.
Ὁ Παρὼ ἦρτε κοντά μας,
σάστη ἡ θάλασσα ὀμπροστά
μας.

50. Βῆκε νὰ μᾶς κυνηγήσει.
Εἶπε γιά νὰ μᾶς γυρίσει.
Τοῦ ἔκαμε ὁ Θεὸς τὴν κρίση,
οὐδὲ ἕνας νὰ μ' δέ γλίσει.

Διάφορες μαρτυρίες γιά τήν παρουσία τῶν Ἑβραίων στήν Ἡπειρο

Στό βιβλίό τοῦ κ. Β. Κρασίτη «Θεσπρωτικά» (Ἀθήνα, 1973) υπάρχουν σέ σκόρπιες σελίδες διάφορες μαρτυρίες γιά τήν παρουσία τῶν Ἑβραίων στήν Ἡπειρο:

★ Ἐρευνώντας γιά τήν Ἐπισκοπή Εὐροίας (τῆς Μητροπόλεως Παραμυθίας Θεσπρωτίας) ὁ συγγραφεύς σημειώνει (σελ. 113 — 114):

Ἡ θέση ὅπου ἀπλωνόταν ἡ Εὐροία ἀπασχόλησε στούς αἰῶνες πολλούς συγγραφεῖς. Ἐτσι διατυπώθηκαν πολλές ἀπόψεις:

Ἄ Π. Ἀραβαντινός (Π. Ἀραβαντινοῦ (Π.Α.Π.): «Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου», ἐν Ἀθήναις 1856, τομ. β', σελ. 2, λήμμα «Ἅγιος Δονάτος».) τήν τοποθετοῦσε στή θέση Ἑβραϊκά Μνήματα, διότι ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς συντηρήσεώς της, κατώκουν καί Ἑβραῖοι μετοικήσαντες ἀκολουθῶς εἰς Ἰωάννινα, καθ' ἃ Παραμυθιώτης φίλος τις φρονεῖ. Ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι ἡ λέξις αὕτη ὑπάρχει ἐρείπιον τῆς Εὐροίας, πόλεως μεταβληθεῖσα εἰς τήν λέξιν Ἑβραϊκά, ἀντὶ τῆς Εὐροιακά μνήματα».

★ Σέ μία ἐπιστολή τοῦ Μητροπολίτου Παραμυθίας, Φιλιππῶν καί Γηρομερίου κυροῦ Νεοφύτου πρὸς τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Ἰωακείμ, στίς 21 Ἀπριλίου 1912, ἀναφέρεται μεταξύ ἄλλων (Βλ. 73 — 74):

«Παναγιώτατε,
Δίς τῆς ἐβδομάδος ἀναχωρεῖ ἐκ Παραμυθίας εἰς Ἰωάν-

Ὁ Ὁρθόδοξος Χριστιανισμός καί ὁ Ἰουδαϊσμός. Ἡ κατάστασις τῶν σχέσεών τους.

Τό μέ παραπάνω τίτλο ἄρθρο, πού ἐδημοσιεύθη στό τεῦχος τοῦ Φεβρουαρίου 1979, ἀνήκει στό Μητροπολίτη Τραπεζοῦλεως κ. Δαμασκηνό Παπανδρέου. Ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦλεως ὑπηρετεῖ στό Ὁρθόδοξο Κέντρο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στή Γενεύη. Ἡ μετάφρασις τοῦ κειμένου ἐγίνε ἀπό τή «Neue Zürcher Zeitung», τῆς 22.10.1978.

ναι ταχυδρομεῖον, ἀνά πᾶσαν Κυριακὴν καί Τετάρτην. Τὴν παρελθοῦσαν λοιπόν Τετάρτην 18ην τρέχοντος ἀνεχώρησεν, ὡς συνήθως, ἀλλὰ καθ' ὁδόν προσεβλήθη, εἰς ἐξάμρον ἀπὸ τῆς Παραμυθίας ἀπόστασιν, ὑπὸ ληστρικῆς συμμορίας, καί ἐκ τῶν δύο σουβαρήδων τῶν συνοδευόντων τούς ταχυδρομικοὺς σάκκους, ὁ μὲν εἰς ἐφονεύθη ὁ δὲ ἄλλος πληγωμένος κατῶρθωσε νὰ διαφύγῃ. Μετὰ τῶν δύο τούτων συνοδοιπόρων καί δύο ἄλλοι ὁθωμανοί, ὁ μὲν εἰς ἐκ Μενίνας ὁ δὲ ἄλλος ἐκ τῆς Μαζαρακιάς, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἐφονεύθη, ὁ δὲ διεσώθη φέρων δύο πληγὰς. Οἱ ταχυδρομικοὶ σάκκοι Παραμυθίας καί Φιλιππῶν ἠρπάγησαν, ἀφέθησαν δὲ ἐπὶ τόπου οἱ τοῦ Μαργαριτίου καί Ρεσσαδιέ. Κατὰ τὰς ληφθεῖσας πληροφορίας ὁ ἐκ Μενίνας φονευθεὶς ἔφερε 40 λίρας, περὶ τὰς 30 δὲ ὁ σοβαρῶς, οἵτινες καί ἐληστεύθησαν μετὰ τὴν δολοφονίαν.

Εἰς τούς αὐτοὺς συμμορίτας ἀπέδόθη καί ἡ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν γενομένη ἀπαγωγή τοῦ ἐνταῦθα ἐμπορευομένου Ἰσραηλίου Ματαθιούλη, ὅστις μετέβαινεν εἰς Ἰωάννινα πρὸς ἀγοράν ἐμπορευμάτων, παρ' οὗ ἔλαβον τὰς ἂς ἔφερε πεντήκοντα λίρας καί ζητοῦσιν ἐτέρας 250 ὡς λύτρα πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ. Στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα ἐξήλθον ἀπὸ τῆς Τρίτης εἰς καταδίωξιν τῆς συμμορίας ταύτης, ἀλλὰ μέχρι σήμερον οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐνῶσθη».

Μιά συγκινητικὴ γιορτὴ στὸ 16ο Δημ. Σχολεῖο τῆς Θεσσαλονίκης

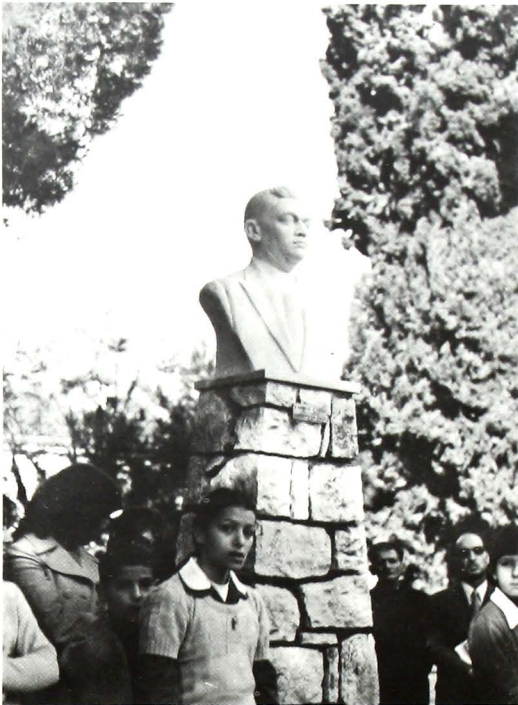
Στὴ μνήμη τῶν 12.000 Ἰσραηλιτοπαίδων τῆς Κοινότητος Θεσσαλονίκης πού ἔπεσαν, τραγικὰ θύματα, τῆς ναζιστικῆς θηριωδίας, τὸ 1943, ὁ Σύλλογος Γονέων καί Κηδεμόνων τοῦ 16ου Δημ. Σχολείου Θεσσαλονίκης, ὁργάνωσε τὴν καθιερωμένη, κάθε χρόνο, ἐκδήλωση. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἡ Ἰσραηλιτικὴ Κοινότης Θεσσαλονίκης ἐδώρησε τὴν ἐκ 3000 τετρ. μέτρων ἐκταση πού πάνω τους ὑψώνεται σήμερα ἕνα τελειῶς σύγχρονο δημοτικὸ σχολεῖο ὅπου φοιτοῦν 1200 μαθητὲς. Ἀλλὰ, ἀπὸ τῆς λειτουργίας τοῦ σχολείου τούτου, ἡ Ἰσραηλιτικὴ Κοινότης δέν ἔπαψε νὰ συνεισφέρει, κάθε χρόνο, σημαντικὰ ποσά, γιὰ τὴν ἀριώτερη λειτουργία του καί τὴ βελτίωση τῶν ἐγκαταστάσεών του, ἐνῶ παράλληλα, ἔχει καθιερώσει τὴ βράβευση τῶν καλύτερων μαθητῶν τοῦ σχολείου.

Τὴν συγκινητικὴ ἐκδήλωση ἐτίμησαν μέ τὴν παρουσία τους, ὁ Σοφ. Ραββίνος κ. Αἰσαρί, ὁ διπλωματικὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἰσραὴλ στήν Ἀθήνα κ. Γιαῖς μέ τὴν κυρία του, ἐκπρόσωποι τῶν πολιτικῶν καί ἄλλων Ἀρχῶν, ὁ πρόεδρος τοῦ Κ.Ι.Σ. κ. Ἰωσ. Λόβιγγερ τὸ προεδρεῖο τοῦ Συνδέσμου «Ἑλλάς - Ἰσραὴλ» καί πλήθος κόσμου (γονεῖς, κηδεμόνες, Ἰσραηλίται καί χριστιανοί).

Ἐπειτα ἀπὸ προσφώνηση τοῦ διευθυντοῦ τοῦ 16ου Σχολείου, ὁ κ. Μαυρίκης, μέλος τοῦ Συλλόγου Γονέων, περιέγραψε τὶς τραγικὲς συνθήκες τῆς ἐξοντώσεως τοῦ Ἑβραϊκοῦ στοιχείου. Τελευταῖος μίλησε ὁ κ. Γιαῖς, πού, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, πρότεινε τὴ δημιουργία πολιτιστικῶν σχέσεων καὶ ἀνταλλαγῶν μεταξύ τῶν παιδιῶν τοῦ σχολείου καὶ παιδιῶν, τοῦ Ἰσραὴλ, τῆς ἰδίας σχολικῆς ἡλικίας.

Τὸ πρόγραμμα, πού ἀρχισε μέ μιά προσευχὴ καὶ ἔκλεισε μέ τὸν Ἑθνικὸ μας Ὕμνο, ἐπισφραγίσθηκε μέ μίαν ἐγκάρδια δεξίωση σέ αἴθουσα τοῦ Σχολείου.

Z.

Η προτομή του Γιωσέφ Έλιγιά στά Ίωάννινα.

Ένας άγνός και λεπτός Γιαννιώτης ποιητής

Επίστευα και πιστεύω πάντα πώς δλο τό οικοδόμημα του δυτικού πολιτισμού, στρέφεται γύρω από ένα νοερόν άξονα πού τά δυό του άκρα φέρουν τά όνόματα: Ιουδαϊσμός — έλληνισμός. Μονοθεϊστικός μυστικισμός από τή μιά, λατρεία του κάλλους και τής άρμονίας από τήν άλλη. Άκαμπη ήθική από τή μιά, αίσθησιακό άντίκρουσμα τής ζωής από τήν άλλη.

Δυό κόσμοι, δύο πρόσωπα τής φαινομενικά άντιφατικής ανθρωπίνης φύσεως, δύο άντιλεγόμενα σημεία πού ίσοροπούνται σέ μιάν υπέρτερη ενότητα, γιά νά πλάσουν τίς ουσιαστικές έπιταγές του πολιτισμού, πού κατευθύνει πάντα τίς σκέψεις και τίς πράξεις μας.

Ο έλληνικός και ό έβραϊκός κόσμος, οι δύο αυτοί ξένοι κι άγνωστοι γιά χρόνια πολλά, άντίθετοι και παράλληλοι, έπρεπε κάποτε νά συναντηθούν. Κι έτσι έγινε όταν ό Άλέξανδρος οδηγώντας τά νικηφόρα έλληνικά στρατεύματα στην άχανή Άσία, άπεκάλυψε στην προαιώνια σοφία τής Άνατολής, τό φώς τής έλληνικής ωραιότητας. Η Άλεξάνδρεια, ήταν ταγμένη, νά πραγματοποιήσει στό θαύμα αυτό τής συναντήσεως των δύο ρευμάτων, των δύο ψυχοσυνθέσεων. Κι άν ή πολιτεία αυτή του Άλεξάνδρου υπήρ-

ξεν ένα χωνευτήρι όπου μέσα του έσμιζαν κάθε λογής φυλές και γλώσσες και πρώτη γέννησε τήν έννοια του κοσμοπολιτισμού ήταν ιδιαίτερα μιά χαρακτηριστική και καρποφόρα έλληνοεβραϊκή έπαφή και συνεργασία, πού χάρισε στην πνευματικήν ανθρωπότητα τον Έβραίο περιπατητικό φιλόσοφο Άριστόβουλο, τό μεγάλο νεοπλατωνικό φιλόσοφο Φίλωνα τον Ιουδαίο και τον επίσης Έβραίο ιστορικό Ιώσηπο, πού γύρω τους, άνθισαν και άλλοι μικρότεροι, όχι όμως και γι αυτό λιγώτερο σημαντικοί έργάτες αυτής τής προσεγγίσεως.

Αιώνες πέρασαν...

Και τό ανακύκλωμα έγινε. Κι οι δύο κόσμοι πάλι συναντήθηκαν. Δέν είναι πιά άκριβώς ή Άλεξάνδρεια. Κι ό Πλάτων, πού έμμείτο ό Φίλων, βρίσκεται μακριά από παρελθόν. Κι έσήμανε ή ώρα τής συναντήσεως και γεννήθηκεν ό Έλιγιά. Μέσα σέ άλλον κόσμο, σέ άλλην έποχή τή σημασία μιάς τέτοιας έπαφής τραγούδησε ό ίδιος ό ποιητής με τούτους τούς στίχους:

*Κι ήρθες, ω Μούσα ξελογιάστρα, άθωα κι άγνή
Στ' ώραίο μεθύσι του Καημού και τής Ίδέας
Μέ τής Έλλάδας τής μελίρρυτη φωνή
Και μέ τή φλογερή φωνή τής Ιουδαίας*

Όμως ό Έλιγιά προεκτείνοντας τούτη τή σχέση, τήν έπαφή, άγγιξε και τά κράσπεδα του Χριστιανισμού πού τον θεωρούσε σαν μιά πρόεκταση τής βιβλικής διδασκαλίας: Τούτη τή σχέση έκφράζει μέ μοναδική δύναμη, πρωτοτυπία και παλμό τό ποίημά του: **Ίησοῦς**

*Άπόψε ήρθα κι έγώ, γλυκέ άδελφέ τής Ναζωραίας
βαρβαρα πάθη πνίγοντας έντός μου κι άγρια μίση
νά κλάψω μπρός στό αίμόφυρτο κορμί τής πλέον ώραίας
ψυχής, πού έχει ποτέ στον κόσμο έτούτο άνθοβολήση
τής Γαλιλαίας, κρίνε σεμνέ, προς τό λευκό τό φώς σου
πόσες φορές φτερούγισαν των ταπεινών οι έλπίδες!
Πλήθη σταυροί κατάντικρυ στηθήκαν στό δικό σου:
δικοί και ξένοι ό Φαρισαίοι, άλί κι όι Σταυρωτήδες.*

*Δέν είσαι ό πρώτος μήτε κι ό στερνός Έσταυρωμένος
γλυκέ Ίησοῦ, στον κόσμο αυτό τής πίκρας και του φθόνου.
Κι όμως ή δόξα σου δαπνιη μέσ των θνητών τό γένος:
Είσαι, δέν είσαι γιός Θεού — μά είσαι ό Θεός του πόνου!...*

Μπορούμε νά διακρίνουμε, στή σύντομη ζωή του, τρεις περιόδους πού σημαδεύουν τά τρία ουσιαστικά στάδια και τής πνευματικής του πορείας: ή πρώτη είναι ή Γιαννιώτικη, ή δεύτερη ή Άθηναϊκή κι ή τρίτη — ό Γολγοθας του — ή περίοδος του Κιλκίς.

Άπό τό 1901 ως τό 1924 τον κρατούν τά Γιάννινα, ή πατρίδα του. Τά έξη κατοπινά χρόνια, 1924 — 1930, θά πρέπει νά θεωρηθ ή μεστωμένη και γόνιμη περίοδος τής ζωής του, συνειδητά δημιουργού, μέ πολύπλευρη δράση. Στην Άθήνα ανακαλύπτει τον βαθύτερον έαυτό του — ποιήματα, μεταφράσεις βιβλικών ή νεωτέρων έβραϊκών κειμένων, έβραϊκά μελετήματα, άρθρα στή Μεγάλη Έγκυκλοπαίδεια του Πυρσού, δίνουν τό μέτρο τής αξίας του. Κι ή τρίτη, του Κιλκίς πού τον ώδήγησε στον τάφο, σημαδεύει όδυνηρά τό κλείσιμο του κύκλου τής ζωής του.

Σέ μιά ζωή πού κράτησε **τριάντα μόλις χρόνια**, πρόσφερε στά νεοελληνικά γράμματα τόσα, όσα άλλοι, μέ πολύ μεγαλύτερο μήκος ζωής, δέν μπόρεσαν νά δώσουν.

Οι πηγές έμπνεύσεως του Γιωσέφ Έλιγιά, στρέφονται γύρω από ώρισμένους άξονες: τήν άπαισιοδοξία του, τή μητέρα του, τον Έβραϊσμό μέ πρόεκταση προς τήν έλληνική ψυχή, τήν πατρίδα του τά Γιάννινα και τήν ιδεατή γυ-

ναϊκα. Δυό ποιήματά του θά μάς δώσουν μία γεύση τῶν ποιητικῶν του ἐμπειύσεων·

Παμβώτιδα

Ὡ Λίμνη, στὰ γλαυκά σου τὰ νερά
Πόσα ὄνειρα παιδιάστικα λουσμένα
Ἄχ, πῶς ροδογελοῦν τὰ περασμένα
Στῆς μνήμης τὰ γιγάντια τὰ φτερά.

Ἄπ' τὸ γαλάζιο κόρφο σου, ἡ χαρά
Ἡ παιδική χαρά μου ξεπροβάλλει
Σεμνή, μέ τὰ σεμνά τρελλά της κάλλη
Μέ δυό ματάκια ἀθῶα κι' ἀστραφτερά.

Ἄχ πλάϊ σου, τὰ παλιά ζωντανέμενα
Ροδόπλαστα, φωτοπερεχυμένα
Στὸν πόνο μου βοτάνι μαγικό

Μά ὅταν γροικῶ νεκρά τὰ περασμένα
Πῶς νοιώθω νὰ δακρῶζῃ, ὦ Λίμνη, ὠμένα,
τῆς φαντασίας τὸ βλέμμα ἐκστατικό!

Καί τὸ ἄλλο πού ξαφνιάζει μέ τὸ γοργό ρυθμὸ του καί
τὴν αἰσιόδοξη διάθεσή του:

Ἦρουν κι' ἐγὼ πουλάκι ἕναν καιρὸ
Καί μ' εἶχε κανακάρη τῆς ἡ Μοῦσα
Ἦρουν κι' ἐγὼ πουλάκι ἕναν καιρὸ
Καί τραγουδοῦσα.

Γιὰ μιᾶς γαλανομάτας τὸ φίλι
Γιὰ μιᾶς φεγγαροπρόσωπης τὴ χάρι
Γινόταν ἡ καρδούλα μου βιολί
Κι' ὁ πόθος μου δοξάρι

Στὴν πρώτη ἔκδοση τῶν ποιημάτων του (μιά ἀνθολόγηση δημοσιεύθηκε τὸ 1934), τὸ 1938 ἀπὸ τὴν «Μπενέ Μπερίθ» μέ πρόεδρο τότε τὸν ἀειμνηστο Λεῶν Ρεκανάτι, ἔδινε ὁ ὑπογραφομένος τὸν παρακάτω χαρακτηρισμὸ γιὰ τὸ ποιητικὸ του ἔργο:

« Ὁ Ἐλιγιά εἶναι ἕνας λυρικός ποιητὴς λεπτὸς κι' ἀγνός. Τὸ ἔργο του δέν μπορούμε νὰ τὸ κατατάξουμε ἢ καλύτερα νὰ τὸ ὑποτάξουμε σέ καμμιά σχολή. Καί ἡ παλαμική τεχντροπία, κι' ὁ ἀντρίκιος λυρισμός του Μαλακάση, κι' ὁ αἰθερόπλαστος στοίχος τοῦ Πορφύρα, ἀκόμη καί τοῦ Δροσίνη ἢ στιχουργικὴ ἐλευθερία καί τοῦ Γρυπάρη ἢ τεχνικὴ τελειότητα καί τὸ ἀνατολίτικο τραγουδί τοῦ Ἀργυρόπουλου, ὅλα συναντῶνται, σμίγουν, χύνονται σέ μιὰ νέα φόρμα καί ἀπορεῖ κανεὶς πῶς μέ τὰ κάθε λογῆς τοῦτα ὑλικά, μπόρεσε νὰ δουλέψῃ ὁ ποιητὴς μας.

Μερικὰ μάλιστα ποιήματα, γραμμένα σέ 15 σύλλαβους στίχους, δίχως ὁμοιοκαταληξία, θυμίζουν δημοτικὰ τραγουδία, τὸν Βαλαωρίτη, τὸν Κρυστάλλη ἢ ἀκόμη καί τὸ εὐχάριστο στιχοῦρημα τοῦ Πολέμη».

Ἀλλὰ καί πέρα ἀπὸ τὸ πρωτότυπο ἔργο του, τὸ μεταφραστικό του ἔργο εἶναι μοναδικὸ στό εἶδος του. Οἱ ἔμμετρες του ἀποδῶσεις στὴ γλῶσσα μας ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν ἐβραϊκή, βιβλικὴν ἀριστουργημάτων, ἀποτελοῦν σωστή ἀναδημιουργία, τόσο πού νὰ μὴν ξέρῃ κανεὶς ἂν πρέπει νὰ θαυμάσῃ τίς ἰδέες τοῦ πρωτοτύπου ἢ τὴ μετάφραση τοῦ Ἐλιγιά: Ἄσμα Ἄσμάτων, Ψαλμοί, Δευτερονόμιο, Προφητες, Ἰῶβ καί ποιήματα ἀπὸ τὴ νεώτερη ἐβραϊκὴ ποίηση ὅπως τοῦ Χαΐμ Ναχμάν Μπιάλικ καί Τσερνιχόφσκυ.

Ὁ Ἐλιγιά προβάλλει σάν ἕνα ἐπιβλητικό, ἀνανεωμένο σύμβολο. Ἴσως μάλιστα, περισσότερο, θά μπορούσε τὸ ἔργο του νὰ γίνῃ ἕνα μῆνυμα. Μῆνυμα ἀνασυντάξεως καί προσαρμογῆς στὶς νέες συνθήκες τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῶν δύο ἔθνοτήτων πού νὰ δώσῃ νέους προσανατολισμούς γιὰ νέες ἐξορμήσεις.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΩΓΡΑΦΑΚΗΣ

Δρόμος δεξιά ἀπὸ τὴν ὁδὸ Γιωσέφ Ἐλιγιά. Ἡ συνοικία αὕτη ὀνομαζόταν «Μεγάλῃ Ρούγα» καί κατοικεῖτο ἀπὸ Ἰσραηλίτες.

Ἐπίσκεψις στό γερμανὸ Πρέσβυ στὴν Ἀθήνα

Ἐκ μέρους τοῦ Κ.Ι.Σ. ὁ πρόεδρος καί ὁ ἀντιπρόεδρος κ.κ. Ἰωσ. Λόβιγγερ καί Ἄλβ. Κόβο ἐπεσκέφθησαν στίς 19 Φεβρουαρίου τὸν ἐν Ἀθήναις Γερμανὸ πρέσβυ κ. Gisbert Roensgen καί ἔθεσαν ὑπ' ὄψι τοῦ τό θέμα τῆς παραγραφῆς στὴ Δ. Γερμανία τῶν ἐγκλημάτων τῶν Ναζί. Σχετικὰ τὸ Κ.Ι.Σ. ὑπέβαλε ὑπόμνημα μέ τίς ἀπόψεις του.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ Κοινοτικοῦ Κέντρου

Στίς 7 Μαρτίου ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τοῦ Κοινοτικοῦ Κέντρου τῆς Ἰσρ. Κοινότητος Ἀθηνῶν στίς νέες σύγχρονες ἐγκαταστάσεις στὴν ὁδὸ Βησσαρίωνος 9 καί Σίνα.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Μηνιαῖον ὄργανον τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλικοῦ
Συμβουλίου τῆς Ἑλλάδος
Γραφεῖα: Πειραιῶς 46, Ἀθήναι (106) - Τηλέφ.
52.29.153

Ὑπεύθυνος συμφώνως τῷ νόμῳ: Ὁ Πρόεδρος
τοῦ ΚΙΣ Ἰωσήφ Λόβιγγερ (Πειραιῶς
46 — Ἀθήναι)

Ἐπιμέλεια ἐκδόσεως: Νίκος Τσαπίδης, μέλος
τῆς Ἑνώσεως Συντακτῶν Περιοδικοῦ Τύπου.

Ὑπεύθυνος φωτοσυνθέσεως: Κατσαοῦνης
ΕΠΕ, Σπ. Δοντὰ 10, Ἀθήναι

ΤΕΥΧΟΣ 17 ● ΜΑΡΤΙΟΣ 1979 ● ΑΔΑΡ 5739

37ον Πληροφοριακόν Δελτίον δημοσιευμάτων Τύπου

1. ΠΕΡΙ ΕΒΡΑΙΩΝ

Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια: Τό ἐπίσημο ὄργανο τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δημοσιεύει τήν ἀπόφαση τοῦ Ἰνστιτούτου Γιάντ Βασέμ τοῦ Ἰσραήλ, σχετικά μέ τήν ἀπόδοση μεταθανάτιως διπλώματος στὸν αἰμύνηστο Μητροπολίτη Ζακύνθου Χρυσόστομο Δημητρίου πού ἔσωσε στήν Κατοχή ὁλόκληρη τήν Ἑβραϊκή Κοινότητα τῆς Ζακύνθου ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς (1/2).

Θεσσαλία (Βόλου): Κατὰ πληροφορίες ἀπὸ τὴ Μόσχα «ἡ αὐξανόμενη» ἐπιρροή τοῦ «ἐβραϊκοῦ κεφαλαίου», πού ἀποβλέπει στήν ἐφαρμογὴ «τῶν θεμελιωδῶν δογμάτων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ», ἐπικρίνεται ἐντόνα σέ ἓνα σύγγραμμα πού ἐξέδωσε ἡ Σοβιετικὴ Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν.

Ὁ κυριώτερος συγγραφεὺς τοῦ ἔργου μέ τίτλο «Ἰδεολογία καὶ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ διεθνoῦς Σιωνισμοῦ», εἶναι ὁ ἀκαδημαϊκὸς Μάρκ Μίτιν, ἐτῶν 78, ὁ ὁποῖος, τὴν ἐποχὴ τοῦ Στάλιν ἦταν ἀπὸ τοὺς κυριώτερους ἐπίσημους θεωρητικοὺς.

Τό βιβλίον ἀναφέρεται στὰ διαδοχικά στάδια τῆς ἱστορίας τοῦ Σιωνιστικοῦ κινήματος καὶ βεβαιώνει ὅτι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐξεδήλωσε τὴ θέληση «Κυριαρχίας τοῦ κόσμου».

Οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουν κυρίως ὅτι «κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰμπεριαλισμοῦ, τὸ ἐβραϊκὸ μονοπωλιακὸ κεφάλαιο, αὐξάνοντας ἀδιάκοπα τὴν δύναμή του καὶ ἐξασφαλίζοντας θέσεις σέ ὅλες τὶς σφαῖρες δραστηριότητος τῶν κυριωτέρων καπιταλιστικῶν χωρῶν, ἀρχισε νὰ ἐπιδιώκει ἐπίμονα τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν καθορισμένων παγκοσμίων στόχων τῶν Ἰουδαϊκῶν δογμάτων καὶ τοῦ δόγματος τοῦ Σιωνισμοῦ γιὰ τὸν «περιούσιον λαόν», τὸν «Μεσσιανικὸν ρόλον» του καὶ «τὰ ξεχωριστὰ δικαιώματά του» σέ κυριαρχεῖς θέσεις ἐνὸντι τῶν ἄλλων λαῶν.

Γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὴν ἀποψη αὐτὴ τὸ βιβλίον ἐπικαλεῖται σέ μεγάλο βαθμὸ τὰ κείμενα τοῦ Κάρλ Μάρξ καὶ κυρίως τὴ φράση: «Ποιὸς εἶναι ὁ ἐπίγειος Θεὸς τοῦ Ἑβραίου; Τὸ χρῆμα». (30/1). Τὸ ἴδιο κείμενο καὶ στήν «Ἡμέρα» (Πατρῶν) στήν «Καθημερινή» (6/2).

Ἐλεύθερος Κόσμος: Εἴκοσι χρόνια μετὰ τὴν κινηματογραφικὴ ἐπιτυχία τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἄννας Φράνκ», ἡ ἱστορία τῆς τραγικῆς μικρῆς καὶ τῶν συμπατριωτῶν τῆς, ἐπαναφέρεται τῶρα καὶ στὸ ἀμερικανικὸ θέατρο. Συγκεκριμένα τὸ Ἑθνικὸ Θέατρο τῆς Νέας Ὑόρκης ἀπεφάσισε νὰ ἀνεβάσῃ τὸ ἔργο αὐτό, σὰν «ἐλάχιστον φόρον τιμῆς γιὰ τὶς χιλιάδες τῶν Ἑβραίων πού ἔπεσαν θύματα τῆς ναζιστικῆς θηριωδίας. (8/2).

Καθημερινή: Σέ ἄρθρο του ὁ κ. Π. Τζεργιᾶς γύρω στήν αὐξηση τῆς βιβλιογραφίας γιὰ τὸ Χίτλερ, σημειώνει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων: «Κλείνει, λοιπόν, μέσα του ὁ βιβλιογραφικὸς πληθωρισμὸς γιὰ τὸν Χίτλερ κάποια προβληματικὴ, πού δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποτιμηθεῖ. Ὡστόσο, ἡ προβληματικὴ αὐτὴ δὲν θὰ ἦταν σωστὸ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὸ συμπέρασμα, πὼς ἡ ἱστοριογραφικὴ ἀπασχόληση μέ τὸν ἄνθρωπο πού αἰματοκύλησε τὴν ἀνθρωπότητα, εἶναι περιττὴ. Κάθε ἄλλο. Ὑπάρχουν ἀκόμη πολλὲς πλευρὲς τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ, πού ἔχουν νὰ φωτισθοῦν. Καὶ ἰδιαίτερα ὅσοι δὲν ἐξήσαν τὰ χρόνια τῆς τυραννίας τοῦ Χίτλερ πολὺ θὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὸ διάβασμα νηφάλων καὶ ἐπιστημονικῶν καλοθεμελιωμένων ἔργων γιὰ τὴ ναζιστικὴ Γερμανία. Τὰ ἱστορικὰ παθήματα γίνονται μαθήματα». (13/2).

Ἡπειρωτικὸς Ἀγών: Σέ ἐπιστολὴ του ὁ κ. Ἰωσ. Μάτσας ἀναφέρεται στὴ «θυσία τοῦ παραγκωνισμένου καὶ ἀφημένου στὴ συνωμοσία τῆς σιωπῆς ἥρωα Μαρδοχαίου Φριζλ, μιά σιωπὴ περίεργη...» (25/1).

Ἐπίκαιρα: Μέ τίτλο «Ναζιστικὲς βιομηχανίες θανάτου» ὁ Ἰταλὸς συγγραφέας Φ. Φέλκελ δίνει τὴν πρέπουσα ἀπάντησι σ' ὅλους ἐκείνους πού προπαγανδίζουν τὸ νεοφασισμό καὶ τὸ νεοναζισμό καὶ ἀρνοῦνται τὴ μελετημένη γενοκτονία δώδεκα ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ἀπὸ τὰ Ἑς - Ἑς. Τὰ ντοκουμέντα πού παρουσιάζει ὁ Φέλκελ γύρω ἀπὸ μιά ναζιστικὴ «βιομηχανία θανάτου» τῆς Τερνέ-στης εἶναι συγκλονιστικά (22/2).

2. ΠΕΡΙ ΙΣΡΑΗΛ

Πολιτικά Θέματα: Δημοσιεύουν ἐνδιαφέρουσα ἐπιστολὴ τοῦ προέδρου τοῦ Συνδέσμου Φιλίας «Ἑλλάς - Ἰσραήλ» κ. Ν. Σταθάκη γιὰ τὶς σχέσεις τῶν δύο χωρῶν σέ ἀσχετισμὸ καὶ μέ τὶς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος μέ τοὺς Ἀραβες (10/2), σέ ἀπάντησι ἐπιστολῆς τοῦ κ. Χ. Παπᾶ πού ἔλεγε ὅτι: «Ἀφ' οὗ λοιπόν τὸ Ἰσραήλ δὲν ἐνοχλεῖται ὡς παῦσαι νὰ ἐνοχλεῖ καὶ ἐμᾶς διότι ἡ Ἑλλάδα θὰ πρέπει νὰ ἀποκαταστήσῃ σχέσεις μαζί του ὅταν καὶ ἡ τελευταία Ἀραβικὴ χώρα ἔχει ἀνταλλάξῃ πρεσβευτὲς μέ τὸ Ἰσραήλ». (27/1).

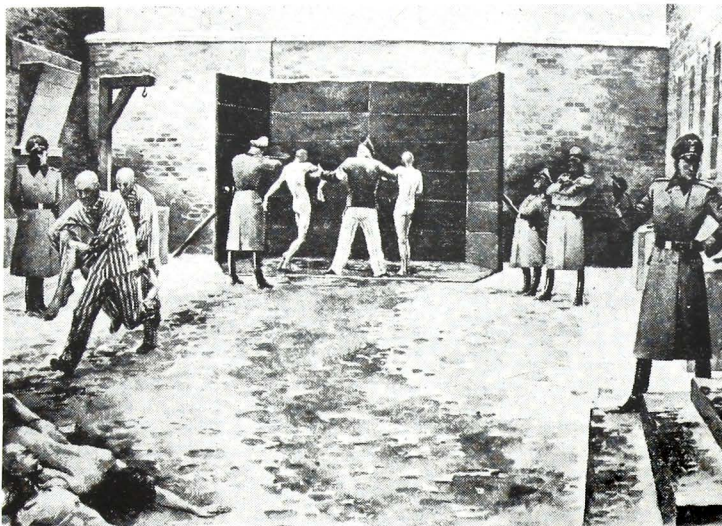
Πρωινή Ἐλευθεροτυπία: Ὁ παγκόσμιος πρωταθλητὴς σκακιῦ Β. Κορτσνοῖ ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀφῆρέθη ἡ σοβιετικὴ ὑπηκοότης θὰ ζητήσῃ τὴν Ἰσραηλινὴ ὑπηκοότητα καὶ θὰ παίξῃ ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἐμπρός μέ τὰ χρώματα τοῦ Ἰσραήλ. (27/1).

Ἐλευθεροτυπία: Μέ θέμα «Ἡ κουλτούρα τοῦ Λαοῦ καὶ πὼς φροντίζουν γι' αὐτὴ δύο ἄνθρωποι» ἡ κ. Ἐλ. Χαλκούση δημοσιεύει ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ μορφωτικὸ - καλλιτεχνικὸ πρόγραμμα τῶν Δήμων Τέλ - Ἀβίβ, Ἱερουσαλὴμ, Χάιφας, ὅπως τὰ γνώρισε στήν ἐπίσκεψί της στὸ Ἰσραήλ τὸ 1972. (14/2).

Στήν ἐφημερίδα «Μακεδονία» (25/1/79) ἐδημοσιεύθη ἡ παρακάτω ἀνταπόκρισις ἀπὸ τὴν Κολωνία τοῦ κ. Α. Νικητάκη.

Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα καὶ γιὰ τίς σημειούμενες ἀντιδράσεις ἐγραψαν σημειώματα καὶ ἡ «Αὐγή» (3/2), τὸ «Βῆμα» (2/2), ἡ «Πρωϊνὴ Ἐλευθεροτυπία» (1/2) 17/2 καὶ 22/2) ἡ «Ἡμέρα» (Πατρῶν — 3/2), ἡ «Καθημερινή» (9/2), τὰ «Πολιτικά Θέματα» (10/2), τὸ «Βῆμα» 2/2 καὶ 10/2), ἡ «Ἐλευθερία» Λαρίσης (7/2) μὲ τίτλο «Ἄουσβιτς: Μιά βιομηχανία πτωμάτων», ἡ «Μακεδονία» σέ ὁλοσέλιδη ἐρευνα μὲ τίτλο «Ἡ Γερμανία δέχεται τὴν εὐθύνη γιὰ τὸν ἀφανισμό τῶν Ἑβραίων» (11/2), ὁ «Ταχυδρόμος» (15/2), ἡ «Ροδιακὴ» (9/2), τὰ «Νέα» ἐνδιαφέρον ρεπορτάζ μὲ τίτλο «Πατέρα... ἐσύ τὰ ἤξερες ὅλ' αὐτά;» (24/2).

Μὲ τὸ ἀμερικανικὸ φιλμ «Ὁλοκαύτωμα» ΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ ΞΑΝΑΖΟΥΝ ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ

Πολωνία 1944, τὸ στρατόπεδο τοῦ Ἄουσβιτς. Ἕνας πίνακας ζωγραφισμένος ἀπὸ κρατούμενο τοῦ στρατοπέδου, στὸ ὁποῖο ἔχασαν τὴ ζωὴ τους 4 ἑκατομμύρια περίπου ἄνθρωποι.

Ἡ ἐξόντωση τῶν Ἑβραίων, τὰ κρεμаторία, οἱ ταπεινώσεις καὶ γενικά ὅλη ἡ δραστηριότητα τοῦ ναζιστικοῦ καθεστώτος, στὸ πῶς ἀπάνθρωπο ἔργο του, ξαναζεῖ σήμερα στὴν ὁμοσπονδιακὴ Γερμανία μὲ τὴν προβολή, ἀπὸ τὴ γερμανικὴ τηλεόραση, τοῦ ἀμερικανικοῦ φιλμ «Ὁλοκαύτωμα» πού ἦρθε τώρα καὶ στὴ Γερμανία, γιὰ νὰ ξανανοίξει ἕνα φοβερὸ κεφάλαιο τῆς γερμανικῆς ἱστορίας, πού ὅσα χρόνια καὶ ἂν περάσουν δὲν παύει νὰ προκαλεῖ φρικτὰ συναισθήματα καὶ δυνατές ἀντιδράσεις. Τὸ «Ὁλοκαύτωμα» παρουσιάζει τὸ δρᾶμα μιᾶς ἐβραϊκῆς οἰκογένειας, τοῦ γιτροῦ Βάις.

Ὅταν προβλήθηκε τὸ φιλμ αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴ τηλεόραση, καθελώνοντας ἑκατομμύρια Ἀμερικανούς στὴ θέση τους, παρατηρήθηκαν, σέ μεγάλῃ κλίμακα, ἀντιγερμανικά αἰσθήματα. Ἡ προβολὴ αὐτοῦ τοῦ φιλμ πίκρανε τοὺς Γερμανούς, γιατί εἶναι αὐτονόητο ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ ὑπόθεση πού περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο λαό, ὁ γερμανικός, θέλει νὰ ξεχασθεῖ, ἀσχετα, βέβαια, ἂν σ' αὐτὸ ἔχει δίκιο ἢ ὄχι ἢ ἂν εἶναι σκόπιμο ἢ ὄχι. Ἡ γερμανικὴ τηλεόραση, ὅμως, θαρραλέα, ὅπως πάντοτε, ὅταν πρόκειται γιὰ τέτοιου εἶδους θέματα, ἀγόρασε τὸ φιλμ καὶ μετὰ ἀπὸ μιὰ πραγματικὰ μεγάλῃ διαφήμιση πού ἔκανε, ἀρχισε νὰ τὸ προβάλλει ἀπὸ τὴν περασμένη Δευτέρα.

Ἡ πρώτη προβολὴ διήρκεσε ἀπὸ τὴν 21 μέχρι τὴν 23.40 ὥρα, ἡ δευτέρη ἀπὸ τὴν 21 μέχρι τὴν 22.40. Οἱ ἄλλες δύο συνέχειες θὰ προβληθοῦν αὐριο (σήμερα) καὶ μεθαῦριο (αὔριο).

Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ φιλμ πού προβάλλεται ἀπὸ ὅλα τὰ τρίτα προγράμματα τοῦ γερμανικοῦ τηλεοπτικοῦ δικτύου, συγχρόνως, μπορεῖ ὁ καθένας νὰ τηλεφωνήσει καὶ νὰ ἐκφράσει τὴ γνώμη του, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ νὰ ὑποβάλει ἐρωτήσεις. Ἕνα μεγάλο συνεργεῖο ταξινομεῖ τίς ἐρωτήσεις αὐτές καὶ τίς προωθεῖ στὸ τραπέζι τῆς συζητήσεως, πού κάθονται καθηγητές, ἱστορικοί, ψυχολόγοι, συγγραφεῖς καὶ δημοσιογράφοι. Ἕνας, μάλιστα, ἀπὸ τὰ μέλη τῆς συζητήσεως αὐτῆς ἐπὶ ἑπτὰ ὁλόκληρα χρόνια ἦταν κλεισμένος σέ ἕνα ἀπὸ τὰ πῶς γνωστά καὶ πῶς τρομερὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως.

ΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ

Ἀλλὰ ἂς ἐπιστρέψουμε στὸ φιλμ καὶ στίς ἀντιδράσεις πού προκαλεῖ στοὺς Δυτικογερμανούς. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι τὸ «Ὁλοκαύτωμα» βασίζεται κατὰ 90% στὴν ἀπάνθρωπη πραγματικότητα, ἀλλὰ ἱστορικῶς πιστὴ, ἐνῶ τὸ 10% εἶναι συγγραφικὴ φαντασία, πού πολλές φορές εἶναι πολὺ κατώτερη, ἂν συγκριθεῖ μὲ αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ γεγονός πού παρουσιάζει. Ἡ παρουσίαση τοῦ ἐβραϊκοῦ δράματος στὸ ἔργο αὐτὸ πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὸ νὰ ἀποδίδει τὸ βάθος καὶ τὴν ἔκταση τοῦ ἀνθρώπινου πόνου πού ἀφῆσε τὸ καθεὶν ἀπὸ τὰ 6.000.000 τῶν θυμάτων τῆς ναζιστικῆς θηριωδίας. Σέ ἀντίθεση μὲ ἕνα ντοκυμανταίρ, πού ἀποτελεῖ ἀδιάψευστο μάρτυρα τοῦ ἀσύλληπτου πόνου καὶ τοῦ ἀπερίγραπτου δράματος, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τῆς πρωτο-

φαναούς βαρβαρότητας και κτηνωδίας των δημίων, πού ήταν όμως οι ήρωες και η αφορόκριση του έθνικοσοσιαλισμού, τό φίλμ αυτό άν και δέν μπορεί νά έκφράσει τόσο ευγλωττα και πιστά τήν πραγματικότητα, έν τούτοις συγκλονίζει και συγκινεί και αναστατώνει τόν θεατή γιατί τόν συνδέει μέ τούς ήρωες του, πού τούς βλέπει πιά σάν δικούς του ανθρώπους, μέ αποτέλεσμα τό δρόμα τους νά είναι και δικό τους δρόμα.

Όπως αναφέραμε μετά από κάθε συνέχεια ακολουθεί συζήτηση. Οι έρωτώντες είναι Γερμανοί θεατές, πού κατά 60% δέν έζησαν αυτή τήν φοβερή έποχή, ένώ τό υπόλοιπο όχι μόνο τήν έζησε, αλλά ένα μεγάλο μέρος του ήταν και θυμαστές και υποστηρικτές αυτού του καθεστώτος. Αυτό φυσικά δημιουργεί συγκλονιστικές και έντονες συζητήσεις, σέ κάθε οίκογένεια μεταξύ των νέων και των περασμένης ηλικίας μελών της ίδιας οίκογένειας. Πάνω από 20.000 τηλεφωνήματα κατόρθωσαν νά φθάσουν στό τηλεοπτικό ίδρυμα της Κολωνίας, πού προβάλλει τό φίλμ και πρέπει κανείς νά υπολογίσει ένα τριπλάσιο αριθμό άλλων, πού δέν κατόρθωσαν νά συνδεθούν λόγω τεχνικής αδυναμίας των τηλεφωνικών υπηρεσιών.

ΑΠΟΤΡΟΠΙΑΣΜΟΣ

Ένα μεγάλο μέρος των θεατών αυτών έκφράζει αποτροπιασμό και όργη γιά τά διαδραματισθέντα, ένώ ένα άλλο, μικρότερο, έκφράζει τήν δυσαρέσκεια του γιά τήν προβολή ενός θέματος, πού όλοι έπιθυμούν νά ξεχάσουν. Άλλοι ρωτούν, άν πράγματι συνέβησαν τέτοιες άγριότητες και άλλοι, τέλος, άπειλούν, και αυτοί βέβαια είναι πολύ λίγοι, ότι θά τινάξουν στόν άέρα τίσ έγκαταστάσεις της τηλεόρασης, άν δέν πάψει ή προβολή της ταινίας αυτής. Σέ πολλές οίκογένειες έλαβαν χώρα φοβεροί καυγάδες μεταξύ παιδιών και γονιών, πού οι μέν είναι της γνώμης ότι καλύτερα νά προβάλλονται αυτά τά πράγματα, έστω και άν είναι ή ταινία κακή, παρά νά μήν προβάλλονται καθόλου, ένώ οι δέ υποστηρίζουν ότι θά πρέπει νά παύσει πιά αυτή ή ιστορία, γιά τήν όποία ό γερμανικός λαός, στό σύνολό του, δέν φταίει, άλλ' ούτε γνώριζε.

Τό έρώτημα πού άπασχολεί έντονα τήν κοινή γνώμη είναι ή στάση των Έβραίων, πού παθητικά σύρονται στόν άφανισμό τους, χωρίς νά αντιδράσουν, χωρίς νά καταβάλουν έστω και άπεγνωσμένη προσπάθεια, αντιδράσεις.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Τό πανεπιστήμιο του Μίνστερ αποφάσισε νά αναλύσει και νά έρευνήσει τό φίλμ αυτό έπί έπιστημονικής βάσεως. Κοινή πεποίθηση είναι ότι ό γερμανικός λαός δέν άντέδρασε στή φρικτή αυτή υπόθεση. Άν εξαίρει κανείς μεμονωμένες ένέργειες άτόμων πού άνηκαν στήν εκκλησία, τά συνδικάτα, στό στρατό ή στά κόμματα. Άλλά αυτές ήταν άντιδράσεις. Η Γερμανία ξαναζεί αυτές τίσ μέρες τό έβραϊκό δρόμα.

Η γενική αντίδραση και πεποίθηση δείχνει άκόμη μία φορά, ότι δέν θά πρέπει νά θάβονται ή νά ξεχνιούνται παρόμοια Ιστορικά γεγονότα, όσο και άν γυρίζουν πίσω οι σκοτεινές μνήμες, όσο και άν άνοίγουν παλιές πληγές όσο και άν αφήνουν πίσω τους πικρές γεύσεις. Οι νέες γενιές πρέπει νά μάθουν τήν αλήθεια. Όποιοι ξέρουν τήν Ιστορία διδάσκονται, όποιοι τήν κρύβουν είναι άδύνατοι, ή άμετανόητοι ή φοβούνται ή δέν έχουν ξεκαθαρισμένη γνώμη και δέν θέλουν νά άποκτήσουν. Η γερμανική τηλεόραση και ό

γερμανικός Τύπος, γενικά όλα τά μέσα μαζικής ενημέρωσης, δέν μπορούν νά κατηγορηθούν, ότι άποσιώπησαν ποτέ τό θέμα αυτό, όπως και όλα πού είναι συνδεδεμένα μέ τήν φρικτή, σέ άνάμνηση, έποχή του άγκυλωτού σταυρού. Αυτό άφ' ενός είναι ένα πολύ παρήγορο γεγονός και άφ' έτέρου δείχνει, ότι ή δυτικογερμανική πολιτεία είναι δυνατή, άφού μπορεί νά βλέπει τήν σκληρή πραγματικότητα κατάρματα, όσο φρικτή και άν είναι. Όποιοι δέν φοβάται νά άμολογεί τά σφάλματά του είναι δυνατός. Όποιοι τά κρύβει ή δέν τά παραδέχεται είναι άδύνατος, αλλά συγκρόνως και άμετανόητος.

ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΥΣΤΡΙΑ

Στήν «Θεσσαλονίκη» (16/2) δημοσιεύεται ή παρακάτω συμπληρωματική άνταπόκρισις του κ. Δ. Δημητρακούδη, από τή Βιέννη:

«Ιδιαίτερα Ικανοποιητική ήταν ή υποδοχή πού έκαναν οι Γερμανοί στήν τηλεοπτική σειρά «Όλοκαύτωμα», όπως άποδεικνύεται από τήν στατιστική πού δημοσιεύτηκε τήν περασμένη έβδομάδα.

Σύμφωνα μ' αυτή, πάνω από 20 έκατομμύρια Γερμανών παρακολούθησαν τίσ τέσσερις συνέχεις της τηλεοπτικής σειράς. Άπ' αυτούς, ένα ποσοστό 35% ήταν ηλικίας 30 — 49 έτών, 27% μεταξύ 14 — 29 και 24% άνω των 50 έτών.

Αυτή τήν εβδομάδα κυκλοφόρησε και ένα βιβλίο τάξης μέ άρθρα διασήμων συγγραφέων και άντιστασιακών, πάνω στό θέμα της σειράς. Στο μεταξύ, πολλοί Γερμανοί διανοούμενοι, μεταξύ των όποιων και οι Μπέλλ, Γκράς, Γένς, Καίπεν, κ.ά., ζητούν τό γύρισμα από τήν γερμανική τηλεόραση μιας τηλεοπτικής σειράς άντάξιας του θέματος του «Όλοκαυτώματος».

Η θετική κριτική πού άντιμετώπισε τό «Όλοκαύτωμα» στή Γερμανία, έγινε άφορμή νά αποφασίσει ή γερμανική τηλεόραση τήν έκπομπή άνάλογων ταινιών ντοκυμανταίρ. Έτσι τόν Άπρίλιο προβλέπεται ή προβολή της ταινίας «Ό δρόμος στό Άουσβιτς», τήν όποια θά ακολουθήσει μία σειρά συνεντεύξεων μέ έπιζώντες του στρατόπεδου αυτού συγκέντρωσης. Γιά τό έρχόμενο φθινόπωρο έχει προγραμματισθεί ή παρουσίαση της σειράς «Οι Γερμανοί και τό Γ Ράιχ» σέ τρεις συνέχεις. Άκόμη πιστεύεται πως μέσα στό 1979 θά γυρισθεί και μία σειρά ντοκυμανταίρ γιά τό διάστημα 1933 — 1945. Η σειρά θά άποτελείται από 13 συνέχεις και θα άπευθύνεται κυρίως στους νεαρούς τηλεθεατές πού είχαν τό εύτύχημα νά μή ήλθουν τήν μαύρη εκείνη έποχή.

Στό μεταξύ τό «Όλοκαύτωμα» θά παρουσιασθεί στό δεύτερο πρόγραμμα της αυστριακής τηλεόρασης στίς 1,2,3 και 4 Μαρτίου.

Πρίν τήν προβολή της σειράς θά προηγηθεί τίσ προηγούμενες ήμέρες μία είσαγωγή στήν υπόθεση της σειράς γιά τόν έξαφανισμό έκατομμυρίων Έβραίων από τό Γ Ράιχ.

Κατά τό διάστημα αυτό, ή σειρά θά παρουσιασθεί και στήν δανική τηλεόραση.

Στή Γαλλία, όπου τό «Όλοκαύτωμα» είχε θερμή υποδοχή από τό κοινό, ακολουθούν τώρα νέες τηλεοπτικές σειρές, σχετικές μέ τόν άφανισμό Έβραίων στή φασιστική Γαλλία.

Τό «Όλοκαύτωμα» πρόκειται νά γίνει και θέμα διδασκαλίας στα αυστριακά σχολεία. Τό αυστριακό ύπουργείο Παιδείας καλεί τούς δασκάλους και καθηγητές, νά συμπεριλάβουν τό θέμα του «Όλοκαυτώματος» και τά πολιτικά παρασκήνια της έποχής, στήν ύλη των μαθημάτων των γερμανικών και της Ιστορίας και νά έχουν διεξοδικές συζητήσεις μέ τούς μαθητές.

ΠΟΥΡΙΜ

Τό Πουρίμ μπορεί νά θεωρεῖται σάν μία «μικρή» ἢ «δευτερεύουσα» γιορτή τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἡμερολογίου, ἀξιῶθηκε ὅμως νά καταλάβει μία σπουδαία καί ἄκρως τιμητική θέση μέσα στήν καρδιά τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ. Ἀποτελεῖ τήν πιό χαρούμενη ἢ πρόσχαρη ἐπέτειο τοῦ ἡμερολογίου μας.

Τό δίδαγμα αὐτῆς τῆς γιορτῆς ὅτι τό κακό τιμωρεῖται, ἐνῶ, ἀντιθέτως, ἡ δικαιοσύνη τελικά ἐπικρατεῖ καί νικᾷ, ἀποτέλεσε ἕνα μήνυμα ἐλπίδας γιά τούς κατατρεγμένους Ἑβραίους, πού ἐπὶ αἰῶνες ζοῦσαν, κάτω ἀπό τίς πιό σκληρές συνθήκες. Τόσο πολύ ἀγαπήθηκε ἀπό τό λαό αὐτή ἡ γιορτή, ὥστε οἱ Ραββίνοι τοῦ Ταλμούδ νά διακηρύζουν πῶς ἀκόμη καί ὅταν ἔρθει ὁ Μασαχ, ὅταν ὅλες οἱ ἄλλες γιορτές θά πάψουν νά γιορτάζονται, τό Πουρίμ θά ἐξακολουθεῖ νά τηρεῖται. "Ἐνα ἄλλο πάλι ραββινικό ρητό διακηρύσσει: «Ὅταν μπαίνει ὁ μήνας Ἀδάρ, πολλαπλασιάζεται ἡ χαρά».

Τό Πουρίμ, πού συμπίπτει μέ τή δεκάτη - τετάρτη μέρα τοῦ Ἀδάρ, μνημονεύει τό θρίαμβο τῆς Ἑσθήρ καί τοῦ Μορδοχαί ἐπὶ τοῦ κακούργου Ἀμάν, ὁ ὁποῖος ἐπιζητοῦσε τόν ἀφανισμό ὅλων τῶν Ἑβραίων τῆς Περσικῆς Αὐτοκρατορίας. Τό ἱστορικό τῆς γιορτῆς καταγράφεται στό Βιβλίο τῆς Ἑσθήρ, πού στήν ἐβραϊκή τιτλοφορεῖται **Μεγκιλάτ Ἑστέρ**. Σύμφωνα δέ μέ μία ἐκδοχή ἡ ὀνομασία Πουρίμ προέρχεται ἀπό τή λέξη **Πούρ**, πού θά πεῖ «κληρός», καί ἀναφέρεται στίς μηχανορραφίες τοῦ Ἀμάν, πού ἔβαλε κληρόν γιά νά ἀποφασίσει ποιά μέρα θά ὀριζε γιά τήν ἐξόντωση τῶν Ἑβραίων.

Ἡ πρώτη ἀναφορά τοῦ Πουρίμ στήν Ἰουδαϊκή λογοτεχνία χρονολογεῖται ἀπό τόν πρῶτο προ - χριστιανικό αἰῶνα, ὅπου στό βιβλίο τῶν Μακκαβαίων Β' ἀναφέρεται ἡ «Ἡμέρα τοῦ Μορδοχαί» πού γιορτάζεται στίς 14 τοῦ Ἀδάρ.

Εἶναι γνωστό πῶς ἐνῶ οἱ Ραββίνοι συμφωνοῦσαν ὅτι τό βιβλίο τῆς Ἑσθήρ ἀποτελοῦσε ἕνα καθόλου θρησκευτικό κείμενο, ὑπῆρχε μεγάλη σκεπτικότης ἀπό μέρους τους, καί τούς προβλημάτισε ἡ ἐπίσημη ἀναγνώρισή του σάν ἱεροῦ βιβλίου γιά τήν ἀποδοχή του στόν κανόνα τῆς ἐβραϊκῆς Βίβλου "Όλα τὰ ὑπέρ καί τὰ κατά ἐπιχειρήματα καταγράφονται στήν Πραγματεία τοῦ Ταλμούδ Μεγκιλά. Τελικά, τό ἀποδέχθηκαν συμπεριλαμβάνοντάς το μαζί μέ τὰ ἄλλα ἱερὰ βιβλία τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ στή Βίβλο.

Τό Βιβλίο τῆς Ἑσθήρ ἀποτελεῖ μοναδικό φαινόμενο μεταξὺ ὅλων τῶν ἄλλων βιβλικῶν βιβλίων στό ὅτι, πουθενά σέ ὅλο τό κείμενό του δέν μνημονεύεται τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ὅμως, καί μιά ἀπλή ἀνάγνωση τοῦ κειμένου μᾶς δείχνει κατά τρόπο σαφῆ καί ἀπόλυτο τή δραστηριοποίηση καί παρέμβαση τῆς Θεῆς Πρόνοιας πίσω ἀπό τὰ ἔργα καί

«Πουρίμ στό Σπίτι» ἐλαιογραφία ἀπό τόν Moritz Oppenheim.

τά ἀνδραγαθήματα τῶν ἡρώων τῆς ἱστορίας μας. Αὐτός ὑπῆρξε, ἄλλωστε, καί ἕνας ἀπό τούς λόγους πού συνηγόρησαν γιά νά συμπεριληφθεῖ στή Βίβλο.

Κατά τήν ἐποχή τῆς καταστροφῆς τοῦ Β' Ναοῦ (70 μ.Χ.) τό Βιβλίο τῆς Ἑσθήρ ἔχει ἤδη κερδίσει τήν ἀναγνώριση ὅλων. Ὅπως διαφαίνεται ἀπό τούς θρησκευτικούς κώδικες τῆς ἐποχῆς, ἡ ἀνάγνωση τῆς Μεγκιλά τήν 14 μέρα τοῦ Ἀδάρ εἶναι ὑποχρεωτική γιά ὅλους.

Παρόλα αὐτά τό κείμενο τοῦ Βιβλίου τῆς Ἑσθήρ συνέχισε νά ἀπασχολεῖ διάφορους μελετητές καί ἐρευνητές τῆς Βίβλου, κυρίως, κατά τή σύγχρονη ἐποχή. Γενικά, οἱ διάφορες ἀπόψεις πού ἐπικρατοῦν μποροῦν νά διαιρεθοῦν σέ δύο μεγάλες κατηγορίες: α) σέ ἐκείνες πού ἀποδέχονται τήν ἱστορική ἀκρίβεια καί ἀλήθεια τοῦ κειμένου καί β) σέ ἐκείνες πού ὑποστηρίζουν ὅτι τό περιεχόμενο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ δέν ἀποτελεῖ παρά μία μεταγενέστερη ἀφηγηματική ἐξιστόρηση κάποιου ἀρχαίου θρύλου ἢ μύθου.

Παρά τὰ ἐπιμέρους προβλήματα, στά ὁποῖα πρέπει νά δοθοῦν ἀπαντήσεις, οἱ ὑποστηρικτές τῆς πρώτης κατηγορίας ἔχουν τή δυνατότητα νά προβάλουν πολλά στοιχεῖα καί ἀποδείξεις πού συνηγοροῦν ὑπέρ τῆς ἱστορικότητος καί τῆς αὐθεντικότητος τοῦ βιβλίου.

Ἡ ἀκρίβης καί λεπτομερῆς περιγραφή τῶν περσικῶν ἡθῶν καί ἐθίμων καί τῶν συνθηγιῶν τοῦ παλατιοῦ τοῦ Ἀχασβερώς, πού τόσο παραστατικά καταγράφονται ἀπό τό συγγραφέα, δείχνουν ὅτι ὁ τελευταῖος θά πρέπει νά ἦταν κάποιος Πέρσης Ἰουδαῖος, ἀπόλυτα ἐξοικειωμένος μέ τή χώρα καί τούς κατοίκους της. Εἶναι ἐξάλλου γνωστό ὅτι οἱ ἐπαφές τῶν Ἑβραίων μέ τήν Περσία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τό σκηνικό μέσα στό ὁποῖο διαδραματίζεται ἡ ἱστορία, χρονολογοῦνται, τουλάχιστον, ἀπό τήν ἐποχή τῆς βαβυλωνιακῆς ἐξορίας (586 π.Χ.)

Ὅταν τό 539 π.Χ. ὁ Κύρος τῆς Περσίας κατέλαβε τή Βαβυλωνία, οἱ Ἑβραῖοι ἀνακουφίσθηκαν ἀπό τόν πρότερο βαρὺ ζυγὸ καί ἀναπτερώθηκαν οἱ ἐλπίδες τους γιά τήν ἐθνική ἀποκατάσταση. Ἀκριβῶς μετὰ ἕνα χρόνο ὁ Κύρος ἐξέδωσε τό περίφημο διάταγμά του, μέ τό ὁποῖο ἐπέτρεπε στοὺς Ἑβραίους νά ἐπιστρέψουν στήν Ἱερουσαλήμ. Πολλοί ἦταν οἱ Ἑβραῖοι πού ἐπωφελήθηκαν καί παλιννόστησαν. Ἡ μεγάλη μάζα τοῦ λαοῦ, ὅμως, παρέμεινε στήν Περσία ὅπου, προφανῶς, προόδευσε καί ἀρκετοί ἦταν οἱ Ἑβραῖοι ἐκεῖνοι πού ἀνῆλθαν σέ ὕψηλές κρατικές θέσεις

Πίνακας του Rembrandt, 1606: 'Ο 'Αμάν οδηγεί τόν Μορδο-
χάϊ διά μέσου τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως.

και ἀξιώματα. Τήν ἴδια εὐμενῆ στάση ἀπέναντι στούς 'Εβραίους κράτησαν καί οἱ ἐπόμενοι διάδοχοι τοῦ Κύρου, κατά τούς μετέπειτα δύο αἰῶνες, μέχρι καταλύσεως τοῦ περσικοῦ κράτους.

Ἡ βασιλιάς 'Αχασβερώς, ὁ ἥρωας τοῦ βιβλίου τῆς 'Εσθήρ, ταυτίζεται μέ τόν Ξέρξη Α' τῆς Περσίας (485 - 465 π.Χ.), γιό τοῦ Δαρείου. Ἄλλωστε καί ἡ προφορά τοῦ ὀνόματος τοῦ 'Αχασβερώς στά περσικά πλησιάζει πολύ τήν προφορά τοῦ ὀνόματος Ξέρξης. Ἐπίσης, σέ κάποια περσική ἐπιγραφή ἀναφέρεται κάποιος ἀξιωματοῦχος τοῦ παλατιοῦ ὀνόματι **Marduka**, ὁ ὁποῖος ἐξῆσε τήν ἐποχή τοῦ Ξέρξη. Ἄλλοι ταυτίζουν τόν 'Αχασβερώς μέ τόν 'Αρταξέρξη (403 - 358 π.Χ.), καί εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι τόσο ἡ μετάφραση τῶν 'Εβρομήκοντα, δηλαδή ἡ ἀρχαία ἐλληνική μετάφραση τῆς Βίβλου, ὅσο καί ὁ ἱστορικός Ἰώσηπος ἀναγνωρίζουν τόν 'Αρταξέρξη σάν τὸ βασιλιά 'Αχασβερώς.

Σύμφωνα μέ τόν καθηγητὴ Jacob Hoschander τὸ συμπόσιο πού περιγράφεται στό πρῶτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τῆς 'Εσθήρ, πού παρέθεσε ὁ βασιλιάς 'Αχασβερώς καί τὸ ὁποῖο, ὅπως ἀναφέρεται ἐκεῖ, διήρκεσε 180 ἡμέρες, ἦταν ὁ κάπως καθυστερημένος ἑορτασμός γιά τήν ἀνοδό του (τοῦ 'Αρταξέρξη) στό θρόνο. Οἱ δέ 180 ἡμέρες τοῦ συμποσίου πρέπει νά ἀντιστοιχοῦν μέ τούς μήνες Ὀκτώβριο - Ἀπρίλιο, δηλαδή τῇ χειμερινῇ περίοδῳ ὅταν, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ξενοφών, οἱ Πέρσες βασιλιάδες κατοικοῦσαν στή **Σουσάν**.

Ἡ βιβλική πόλη **Σουσάν** ἢ τὰ **Σούσα**, ὅπως ἀποκαλεῖται στά ἐλληνικά, βρίσκεται στό νοτιο - δυτικὸ τμήμα τῆς Περσίας, μεταξύ τῶν ποταμῶν Shorur καί Disful. Τὸ 1850 ἔλαβαν χώρα στήν περιοχή τῆς Σουσάν ἐκτεταμένους ἀρχαιολογικές ἀνασκαφές πού ἔφεραν στό φῶς, μεταξύ τῶν ἄλλων, τὰ **Apadana** ἢ τήν αἰθουσα ἀκροάσεων τοῦ ἀρχαίου περσικοῦ παλατιοῦ. Ἡ πόλη Σουσάν ἀναφέρεται ἐπίσης σάν ὁ τόπος πού ὁ Νεεμίας (Νεμ. 1:1) χρημάτισε σάν ἀρχιθαλαμηπόλος τοῦ βασιλέως καί ἀπὸ ὅπου ἀργότερα ἀνεχώρησε γιά τήν ἀποστολή τῆς Ἰουδαίας. Μιά ἄλλη ἀναφορά τῆς πόλεως Σουσάν ὑπάρχει στό βιβλίο τοῦ Δανιήλ (8:2).

Πέρα, ὅμως, ἀπὸ ὅλες τὶς παραπάνω ἱστορικές μαρτυρίες ἓνα πρόβλημα παραμένει ἀκόμη ἄλυτο. Σέ κανένα ἀπὸ

τά μέχρι σήμερα ἀρχαιολογικά στοιχεῖα πού ἔχουν ἀνευρεθεῖ, δέν ἀναφέρεται ἐκεῖνος ὁ βασιλιάς πού εἶχε μιά 'Εβραία βασίλισσα. Ἐνῶ, σύμφωνα μέ πληροφορίες πού μᾶς παρέχει ὁ 'Ηρόδοτος ('Ιστ. 3:84), οἱ Πέρσες βασιλιάδες ἐδιόλεγαν τὶς γυναῖκες τους ἀνάμεσα ἀπὸ ἐφτά ἀριστοκρατικές οἰκογένειες, γεγονός πού θά ἀπέκλειε τήν ἐκλογή τῆς 'Εσθήρ σάν βασίλισσας τοῦ 'Αχασβερώς. ἴσως, σέ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονός νά ὀφείλεται καί ἡ ἀπόκρυψη ἀπὸ τήν 'Εσθήρ τῆς θρησκείας καί τῆς καταγωγῆς της (βλ. 'Εσθήρ, 2:10). Ἐπίσης καί τὸ ὄνομα **'Εστέρ** (ἢ ἑβρ. προφορά τοῦ ὀνόματος 'Εσθήρ) συγγενεῖ γλωσσολογικά μέ τὸ ρῆμα **σοτέρ** «ἀποκρύπτω», τονίζοντας, πιθανόν, αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονός τῆς ἀποκρύψεως τῆς καταγωγῆς της.

Ἀσχετα μέ ὅλα τὰ ἐπιμέρους προβλήματα παραμένει γεγονός ἡ σεβαστὴ θέση πού κατέχει τὸ Πουρίμ στήν ἐν γένει Ἰουδαϊκὴ παράδοση, πού καί αὐτὸ μπορεῖ νά θεωρηθεῖ σάν μιά ἄλλη ἀπόδειξη γιά τήν ἱστορικότητα τοῦ βιβλίου τῆς 'Εσθήρ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ Καθβαλιστές, δηλαδή οἱ 'Εβραῖοι μυστικιστές τοῦ 16ου αἰῶνα, θεωροῦν τὸ Πουρίμ σάν μιά πολὺ σπουδαία ἐπέτειο, παρομοιάζοντάς την καί θεωροῦντες αὐτὴ, ὑπὸ μορφή λογοποιγίου ἰσότιμη μέ τὸ Κιπούρ. Ἡ 'Ἡμέρα τοῦ 'Εξίλασμου, λένε, **«τὸ Γιόμ Κιπούρ εἶναι μιά μέρα σάν τὸ Πουρίμ, Γιόμ κε - Πουρίμ»**. Ὅπως κατὰ τὸ Κιπούρ ἀποφασίζεται ἡ τύχη τῶν ἀνθρώπων ἔτσι καί κατὰ τὸ Πουρίμ κρίθηκε ἡ τύχη τῶν 'Εβραίων ἀπὸ τὰ κακόβουλα σχέδια τοῦ 'Αμάν.

Η.Σ.

ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΑ ΕΒΡΑΪΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

♦ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 7

2. Ἀπὸ γέροντες τῆς τελευταίας γενιᾶς εἶχα ἀκούσει τὴν παράδοση πῶς οἱ 'Εβραῖοι ἦρθαν στὰ Γιάννινα πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφή τοῦ Δευτέρου Ναοῦ (70 μ.Χ.). Τούς ἄρεσε ἔτσι νά ἐξηγοῦν τὸ γεγονός πῶς πολλές λεπτομέρειες τῆς θρησκευτικῆς λειτουργίας, τοῦ τυπικοῦ (ritus) διέφεραν τόσο ἀπὸ τούς Σεφαραδίμ ('Εβραῖους τῆς Δύσεως, κυρίως τῆς Ἰσπανίας) καί πολὺ περισσότερο ἀπὸ τούς 'Εσκαναζίμ ('Εβραῖους τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης). Τὸ περιεχόμενο τῆς παράδοσης ἐλέγχεται, φυσικά, γιά ἀνακρίβεια, γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δέν εἶχε ἀκόμα ἱδρυθεῖ ἡ πόλη. Τὴν ἀναφέρω γιά νά δείξω πῶς, αὐτοὶ πού τὴν ἐπλάσαν, πίστευαν ὅτι εἶχαν ἔλθει στὰ Γιάννινα ἀπὸ τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια καί καυχόνταν πῶς ἦταν συνεχιστὲς τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως τῆς Ἱερουσαλήμ. Πραγματικά, εἶχαν ἐπιδοθεῖ μέ τέτοιο ζῆλο καί τόση προκοπή στή μελέτῃ τῆς Γραφῆς καί στήν πιστὴ τήρηση τῶν κανόνων τῆς λατρείας, ὥστε οἱ ἔξανοι ραββίνοι πού ἐπισκέπτονταν τὰ Γιάννινα, χαρακτήριζαν τὴν ἐβραϊκὴ Κοινότητα σάν «μισὴ Ἱερουσαλήμ».

3. Π.Β. Σπύρου Λάμπρου: Σελίδες ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Ἰωαννίνων (Νέος Ἑλληνομνημον., τ. ΚΑ', σελ. 337). Τὴν ὑπόρρη 'Εβραίων στὰ Γιάννινα μαρτυροῦν τὰ δύο Χρυσόβουλα τοῦ Ἀνδρόνικου. Τὸ πρῶτο Χρυσόβουλο δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸ, τὸν Μουστοξυδῆ καί ἀπὸ τοὺς Miclosich - Muller. Τὸ δεύτερο ἀπὸ τὸν κ. Κ. Μέρτζιο ('Ηπειρωτικὴ Ἔστια, τεύχος 2ο, ἔτος 1952).

4. Π.Β. Νίκου Βέν: Übersicht über die Geschichte der Judentum von Janina (Epirus) στό περιοδικὸ Byzantinische Neugriechische Jahrbucher, τ. Β', 1922 καί τὸ σύντομο ἀρθρο τοῦ Γιωσέφ 'Ελιγιά στή Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδειᾳ, στή λ. Ἰωάννινα.

5. Τὰ λίγα μὴ ἐβραϊκά ἐπώνυμα πού σώθηκαν μέχρι σήμερα

6. Άλλες παρόμοιες εβραϊκές Κοινότητες στην Ελλάδα ήταν της Άρτας, Πρέβεζας, Κέρκυρας, Αύλωνας και Χαλκίδας. Ο Έβραϊος περιηγητής Βενιαμίν εκ Τουδέλας στο ταξίδι που έκανε στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία (12ος αιώνας) για να επισκεφθεί τις εβραϊκές Κοινότητες, πήγε μέχρι την Άρτα, όπου συνάντησε λίγους Έβραίους. Δεν προχώρησε στα Γιάννινα, άγνωστο γιατί. Είναι πιθανόν πως τότε δεν θα υπήρχαν Έβραίοι στα Γιάννινα, αλλά μετοίκησαν αργότερα από την Άρτα ή από άλλοι. Δυστυχώς, δεν σώθηκε καμιά επιτύμβια πλάκα από το παλιότερο εβραϊκό νεκροταφείο των Ίωαννίνων (της Πλατείας Εύεργετών) που καταστράφηκε επί Τουρκοκρατίας. Οι επιγραφές θα μάς ήταν χρήσιμες και θα έρχιχναν αρκετό φως στο ζήτημα της προελεύσεως των πρώτων Έβραίων και στα πρώτα χρόνια της εγκαταστάσεώς τους στα Γιάννινα.

7. Ίδέ οσα ο αείμνηστος Γιωσέφ Έλιγιά αναφέρει στο έργο «Ηρταμαν» της Μεγάλης Έλληνικής Έγκυκλοπαιδείας.

8. Αύθεντική πηγή για τη μελέτη της ζωής των Γιαννιωτών Έβραίων μά και για την ιστορία του τόπου γενικότερα αποτελούσε το παλιό χειρόγραφο των Πρακτικών (Σέφερ Άσκαμάν), που φυλαγόταν στο πλουσιότερο αρχείο της Ίσραηλτικής Κοινότητας. Στη μεγάλη καταστροφή χόφθηκε κι αυτό μαζί με τους Άνθρωπους του. Το ίδιο χάθηκαν κι όλα τα ιδιωτικά αρχεία κι οι βιβλιοθήκες που δεν έλειπαν από κανένα εβραϊκό σπίτι και που περιλάμβαναν, εκτός από τα βιβλία των προσευχών και κάθε λογής χειρόγραφο, ληξιαρχικές πράξεις γάμων και γεννήσεων και άλλα γραφτά ντοκουμέντα. Σκορπίστηκαν ακόμα κι όλα τα αντικείμενα της οικιακής οικονομίας (παλιά σκεύη ιδιόρρυθμα, ύφαντά, τοπικές ένδυμασιές κλπ.), χρήσιμα για τη λαογραφική μελέτη.

9. Διασώθηκε μαζί με πολλά έντυπα λειτουργικά και θρησκευτικά βιβλία διαφόρων εποχών, οσα κατόρθωσε η αρχαιολογική υπηρεσία να συμμαζέψει το 1944 από τις Συναγωγές και τα ρημαγμένα σπίτια. Είχαν πεταχτεί τότε σ' ένα υπόγειο του Μεκκείου Οικτοροφείου από όπου μεταφέρθηκαν αργότερα στην εντός του Φρουρίου Συναγωγή.

10. Παράδειγμα, στο εβραϊκό δσμα του φύλλου 90 διαβάζουμε σέ ακρόστιχιδα: Απ' Yizhak katan, δηλ. έγω ο μικρός Ίσαάκ (έ-ποιήσα).

11. Ένα τέτοιο χειρόγραφο, γραμμένο πριν από το 1683, βρίσκεται στο Δημοτικό Μουσείο των Ίωαννίνων. Δεν φέρει το όνομα του συλλογέα ή γραφέα.

12. Άκουσα να ψάλλονται ελληνικά στη Συναγωγή: Τό Άσμα άσματων (Chir Achirim), τό Άποφθεγματα των Πατέρων (Pirke - Avoth), Έκλογές από τους Προφήτες (Aftaroth), ο Θρήνος για τη Χανά μέ τά έφτά παιδιά της κ.ά. Στίς οικογενειακές τελετές έψαλλαν τη Διήγηση της Έξόδου (Hagadah), πολλούς ψαλμούς κ.ά. Τα τραγούδια που δημοσιεύουμε, δεν τά έχω άκούσει στη Συναγωγή. Ίσως στα παλαιότερα χρόνια να τά συνήθιζαν. Παλαιότερα ψάλλονταν και στη Συναγωγή της Κέρκυρας διάφοροι θρήνοι σ' ελληνική γλώσσα τη μέρα της έπετειού της άλωσης της Ίερουσαλήμ (9 του Άβ). Ίδέ έναν εβραιοελληνικό θρήνο στο περιοδικό «Λαογραφία», τόμ. ΙΒ', σελ. 494 και Σ. Α. Παπαγεωργίου: Έβραιοελληνικοί θρήνοι στην Έπετηρίδα του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός», έτος Ε' 1910, σελ. 170 κέξ.

13. Γ. Βλαχλείδης, Γιαννιώτικα στιχ., Ήπ. Χο. 1930, τ. Α - Β, σ. 169. Γ. Στοππ; αὐτ. 1929 τ. Α - Β, σ. 176. Ν. Γεωργίτης; αὐτ. έτ. Β' τ. Ι' σ. 184, Π. Άραβαντινού. Συλ. Δημ. Άσμάτων, 1861.

14. Χαρακτηριστικό της έντονης θρησκευτικής ζωής που επικρατούσε στα Γιάννινα εκείνα τά χρόνια είναι τό γεγονός πως οι «όμολογιές» των τουρκογιαννιωτών κι οι ελληνικοί ύμνοι των Έβραίων έχον θρησκευτικό περιεχόμενο. Είναι λαϊκές έκδηλώσεις της θρησκευτικότητάς τους. Σημειώνω και πάλιν πως οι Έβραίοι έψαλλαν τά τραγούδια που δημοσιεύουμε στίς οικογενειακές θρησκευτικές τελετές και στα έορταστικά θρησκευτικά δείπνα. Στίς άλλες περιπτώσεις (γλέντι του γάμου, έκδρομές στο νησί κλπ.) τραγουδούσαν τά ελληνικά δημοτικά τραγούδια, όπως όλοι οι Έλληνες (πρβλ. Ν. Βέη, ένθ' άνωτέρω).

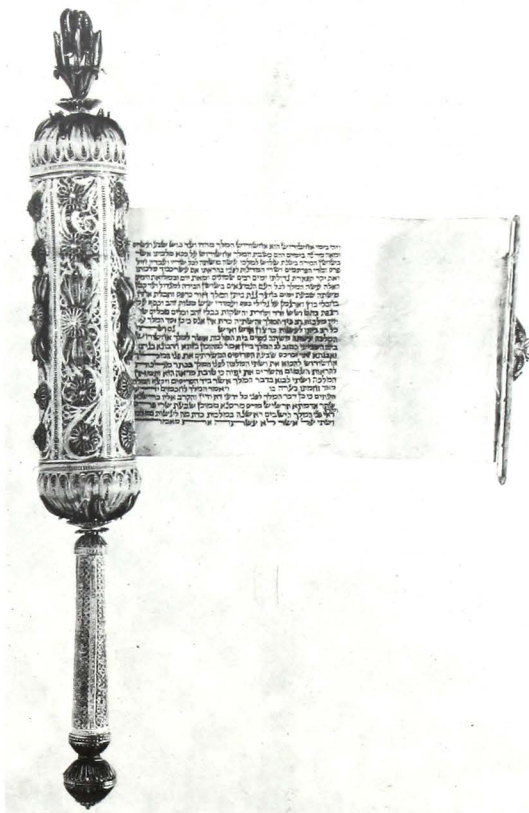
Μεγκιλόν στό Έβραϊκό Μουσείο

Τό Έβραϊκό Μουσείο είναι πολύ τυχερό που έχει δύο μοναδικές εβραϊκές συλλογές. Η πρώτη είναι ένας μεγάλος αριθμός κεντημάτων από τόν 18ο, 19ο και 20ό αιώνα, που είναι αντιπροσωπευτικά μερικών κέντρων του ελληνικού Έβραϊσμού όπως ο Βόλος, η Λάρισα και τά Ίωάννινα. Η δεύτερη είναι μία συλλογή από μεγκιλόν ή κυλίνδρους του Βιβλίου της Έσθήρ. Η βασική συλλογή σχηματίστηκε από ένα μεγάλο αριθμό μεγκιλόν που προέρχονται από την Κοινότητα των Ίωαννίνων. Μετά την ίδρυση του Μουσείου προστέθηκαν μερικές προσφορές από ιδιώτες και έτσι μεγάλωσε η συλλογή των μεγκιλόν.

Οι μεγκιλόν αυτές είναι σημαντικές διότι αντιπροσωπεύουν μία ειδική εβραϊκή τεχνοτροπία και μέ την προσεκτική τους μελέτη είναι δυνατό να προσδιοριστεί η καταγωγή και άλλων παρόμοιων αντικειμένων της συλλογής.

Σάν θρησκευτικό κείμενο ή μεγκιλά είναι μοναδική διότι διαβάζεται μία φορά τό χρόνο αλλά ολόκληρη, στίς 14 του Άδάρ, δηλαδή στη Γιορτή του Πουρίμ. Τό κείμενο που είναι γραμμένο στη μεγκιλά έκθειάζει μία σπουδαία γυναίκα, την βασίλισσα Έσθήρ και έναν σοφό άνδρα που οι δύο τους έσωσαν τους Έβραίους της Βαβυλώνας από τόν άδανισμό κατά τη βασιλεία του Ξέρξη (Άχασβερώς), κάπου μεταξύ των έτών 485 και 465 π.Χ. Έάν υπολογισθούν ή όμορφιά και οι άρετές της βασίλισσας Έσθήρ, δεν πρέπει να φανεί παράξενο ότι υπήρχε ή συνήθεια σέ πολλές ελληνικές Κοινότητες να δίνουν μία μεγκιλά σάν δώρο στίς νύφες τη στιγμή του γάμου τους. Άναμφίβολα σ' αυτή τη συνήθεια όφείλεται ο σχετικά μεγάλος αριθμός μεγκιλόν ελληνικής προελεύσεως.

Μοναδικός άνάμεσα σ' όλα τά βιβλία του Τανάχ ο κύλινδρος της Έσθήρ είναι τό μόνο κείμενο που έχει λίγες (δν όχι καθόλου) θρησκευτικές λεπτομέρειες στο τύπωμα του. Άντιθέτως μέ τά άλλα μέρη του Τανάχ, που καθιστούν άναγκαίο έναν ειδικό γραφέα ή «SOPHER» για τη γραφή του κειμένου, ή μεγκιλά μπορεί να γραφτεί από ένα νέο άνθρωπο ή έναν ήλικιωμένο διότι τό Όνομα του Θεού δεν παρουσιάζεται πουθενά στο κείμενο. Αυτό έχει σάν αποτέλεσμα μία σχετική έλευθερία άκόμα και στην εμφάνιση μιας μεγκιλά. Έπειδή στερείται των συνήθων περιορισμών, που υποχρεώνουν ένα γραφέα σέ μία απλή γραφή χωρίς εικόνες, τό κείμενο σέ πολλές περιπτώσεις ήταν διακοσμημένο μέ γεωμετρικά σχήματα ή μέ λουλούδια ή, σέ πιο έξαιρετικές περιπτώσεις, μέ πλήρεις άπεικονισίες της Ιστορίας της Έσθήρ. Όσον άφορά τά εικονογραφία πολλά κείμενα είναι πολύ παλαιά. Τά ίχνη τους μπορούν να βρεθούν σέ μία παλιά, χαμένη, εβραϊκή εικονογραφία που ά-

ναμφίβολα έπηρέασε τήν χριστιανική τέχνη κατά τόν 2ο, 3ο, καί 4ο αιώνα μ.Χ.

Πέρα όμως από τό κείμενο, ή μεγάλά προκαλεί έντύπωση γιά τήν φροντίδα πού λαμβάνεται γιά νά προφυλαχτεί τό ίδιο τό κείμενο. Συνήθως τό χειρόγραφο στρίβεται γύρω σέ ένα άδράχτι καί μπαίνει σέ μία κυλινδρική θήκη πού τό ύλικό της είναι άνάλογο μέ τήν οικονομική κατάσταση του άωρητή. Στήν 'Όθωμανική Αύτοκρατορία, στό 'Ιράν καί στήν 'Ινδία ή συνήθεια ήταν νά κάνουν τίς θήκες από έξαιρετικό έλεφαντόδοντο ένώ στήν Εύρώπη καί στήν 'Ελλάδα ή συνήθεια ήταν νά χρησιμοποιούν διάφορα μέταλλα. Οι καλύτερες θήκες είναι από χρυσό καί άσήμι.

Από τίς τριάντα περίπου μεγκιλότ της συλλογής του 'Εβραϊκού Μουσείου περισσότερες από τίς μισές προέρχονται σίγουρα από τά 'Ιωάννινα ή από τήν περιοχή της 'Ηπείρου, πού ήταν φημισμένη γιά τήν επεξεργασία του άσημιού. Οι πίο ώραιες μεγκιλότ, είναι διακοσμημένες μέ μία τεχνική πού είναι γνωστή σάν «Φιλιγκρί» δηλαδή πολύ λεπτά άσημένια σύρματα συγκολλούνται καί λυγίζονται σχηματίζοντας πολύπλοκα σχέδια. 'Η τεχνική αύτή είναι βενετικής προελεύσεως καί άναμφίβολα μεταφυτεύθηκε στήν βόρεια 'Ελλάδα μετά τήν πώση της Κωνσταντινούπολεως τό 1453, όταν πολλοί 'Ελληνες τεχνίτες πήγαν στή Βενετία γιά νά εργασθούν καί έπειτα, στήν έπιστροφή τους, έφεραν τίς τεχνικές πού είχαν μάθει σ' αύτή τήν πόλη.

'Η ποιότητα, πάντως, της εργασίας «φιλιγκρί» δέν είναι πάντα ή ίδια. Τό καλύτερο «φιλιγκρί» είναι εκεί όπου χρησιμοποιούνται πραγματικά άσημένια σύρματα γιά νά σχηματισθεί τό σχέδιο. Ένας λίγο κατώτερος τύπος είναι όταν

φτειάχνεται τό σχέδιο, μετά κατασκευάζεται από αύτό ένα έκμαγειό, στό όποίο χύνεται λυωμένο άσήμι καί τελικά σχηματίζεται ένα αντίγραφο πού πολλές φορές μοιάζει τόσο πολύ μέ τό πρωτότυπο, ώστε είναι σχεδόν άδύνατο νά τό ξεχωρίσουμε. Οι περισσότερες από τίς μεγκιλότ της συλλογής του Μουσείου είναι φτειαγμένες σύμφωνα μέ τόν πρώτο τύπο καί είναι έξαιρετικά παραδείγματα εργασίας «φιλιγκρί».

Ένας άλλος τύπος μεγκιλά είναι μέ μία τεχνική πού είναι γνωστή σάν άνάγλυφ, δηλαδή ό τεχνίτης παίρνει ένα μεταλλικό φύλλο καί τό χτυπάει στήν πίσω του όψη πάνω σ' ένα σάκο μέ άμμο έτσι ώστε σχηματίζεται ένα σχέδιο. Άκολουθώς ό τεχνίτης σκαλίζει μέ ένα μυτερό εργαλείο τήν μπροστινή όψη του μεταλλικού φύλλου καί σχηματίζει περισσότερες λεπτομέρειες στό σχέδιο. Οι περισσότερες μεγκιλότ αυτού του τύπου προέρχονται από τά 'Ιωάννινα καί ένώ οι λεπτομέρειες της διακοσμήσεως είναι ελληνικές, τά βασικά σύμβολα είναι εξ' όλοκλήρου έβραϊκά. Τά συνήθη σχέδια είναι λουλούδια ή γεωμετρικά σχήματα πού περιβάλλουν σύμβολα όπως οι Πλάκες μέ τό Νόμο, ή Μενορά του Ναού, ή ή Σκηνή του Μαρτυρίου.

Είναι φανερό από τό γεγονός ότι υπάρχουν πολλά λάθη στά έβραϊκά γράμματα ή στήν άπεικόνιση της Μενορά (καμιά φορά αντί γιά έπτά βραχίονες υπάρχουν μόνο τρείς) ότι οι τεχνίτες ήταν 'Ελληνες χριστιανοί πού έκτελούσαν παραγγελίες των 'Εβραίων. Αυτό είναι ένα χτυπητό παράδειγμα έβραιοχριστιανικών έπίδράσεων στά 'Ιωάννινα.

Μιά πολύ παράξενη μεγκιλά στό 'Εβραϊκό Μουσείο είναι μία μεγάλη άσημένια θήκη πού έχει ένα έξαιρετικά λεπτό σχήμα καί σχετικώς πολύ πλατιά λαβή. Τά σχέδια σ' αύτή τή θήκη είναι πούλια καί λουλούδια. Από τή γενική της εμφάνιση θά μπορούσε νά υποθέσει κανείς ότι είναι ίταλικής προελεύσεως, ή άπουσία, όμως, της άσημένιας σφραγίδας, πού θά έδειχνε καί τήν ποιότητα του άσημιού καί τό εργαστήρι, είναι άπόδειξη ότι κατασκευάστηκε στήν 'Ελλάδα διότι στήν 'Ελλάδα δέν είχε εισαχθεί άκόμη ή συνήθεια των σφραγίδων. Ξεκινώντας από τό σχέδιο καί τήν διακόσμηση είναι πολύ πιθανό νά υποθέσει κανείς ότι ή μεγκιλά αύτή κατασκευάστηκε από έναν 'Ελληνα τεχνίτη στήν Κέρκυρα άντιγράφοντας ένα ίταλικό πρότυπο.

Επίσης πολύ καλής ποιότητας είναι μία πολύ μικρή μεγκιλά από καθαρό άσήμι, πού επίσης δέν έχει άσημένια σφραγίδα. Αύτή βρέθηκε άνάμεσα στά πράγματα των 'Εβραίων της Θράκης πού δημεύτηκαν από τούς Βουλγάρους. Τό σχέδιό της είναι από διάφορα σκεύη πολεμικά, δηλαδή τύμπανα, σημαίες, όπλα καί άλλα τέτοια είδη γιά νά παρουσιαστεί ό θρίαμβος της νίκης καί ή άνάπαυση μετά τόν πόλεμο. 'Η άκριβής προέλευση αύτης της είκονογραφίας είναι ρωμαϊκή αλλά ξαναεισαχθηκε στή Δύση κατά τό τέλος του 18ου αιώνα καί από εκεί πέρασε στήν 'Όθωμανική Αύτοκρατορία καί άργότερα έπηρέασε πολύ τά μοτίφα πού βρίσκονται στήν ελληνική φολκλορική τέχνη κατά τήν περίοδο μετά τήν έπανάσταση του 1821.

Ελπίζουμε ότι μέ τό πέρασμα του καιρού τό Μουσείο θά έχει τήν εύκαιρία νά άποκτήσει καί άλλες μεγκιλότ γιά νά γίνει μία συστηματική έρευνα. Τό Μουσείο ένδιαφέρεται γιά όποιαδήποτε μεγκιλά πού πιθανόν υπάρχει σέ ίδιαιτικές συλλογές καί πού πιθανόν θά μπορούσε νά άωρηθεί στό Μουσείο ή νά προσφερθεί μόνο γιά μελέτη.

ΝΙΚΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΚΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

Τό 'Εβραϊκό Μουσείο (Μελιδώνη 5, τηλεφ. 32.52.773) είναι άνοικτό: κάθε Δευτέρα (12 - 5 μ.μ.), Τετάρτη (9 - 5 μ.μ.), Παρασκευή (9 - 1 μ.μ.) καί Κυριακή (9 - 1 μ.μ.).

עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)